

MILITAIRE SPECTATOR

SPREEKVERBOD KUNDUZ MILITAIREN

- Asymmetrische conflicten
- Filosofie voor militairen

De Militaire Spectator vanaf nu ook digitaal
www.militairespectator.nl

De *Militaire Spectator* digitaal

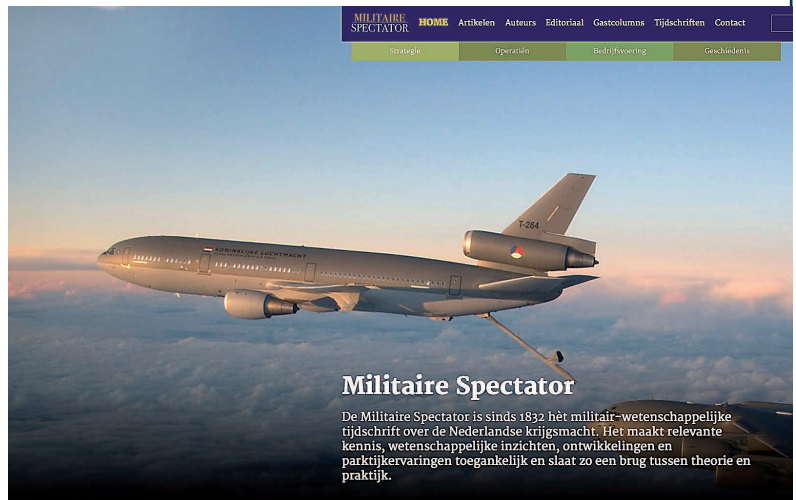
De *Militaire Spectator* verschijnt ook digitaal met een eigen website. De site www.militairespectator.nl zal uiteindelijk een portal voor de krijgswetenschappen worden.

Op de site worden de artikelen, editoria- len en columns gemakkelijk toeganke- lijk gepresenteerd. Ook bevat de site pdf-versies van artikelen uit het ge- drukte blad en een digitaal archief van eerder uitgegeven nummers.

Leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap blij- ven iedere maand een gedrukte versie van de *Militaire Spectator* ontvangen.

Medewerkers van Defensie die de *Militaire Spectator* tot nu toe vanwege hun rang of schaal ontvingen krijgen geen gedrukt exemplaar meer. Zij kunnen zich op de site aanmelden voor de nieuwsbrief en zo op de hoogte blijven van het uitkomen van nieuwe nummers.

De hoofdredacteur

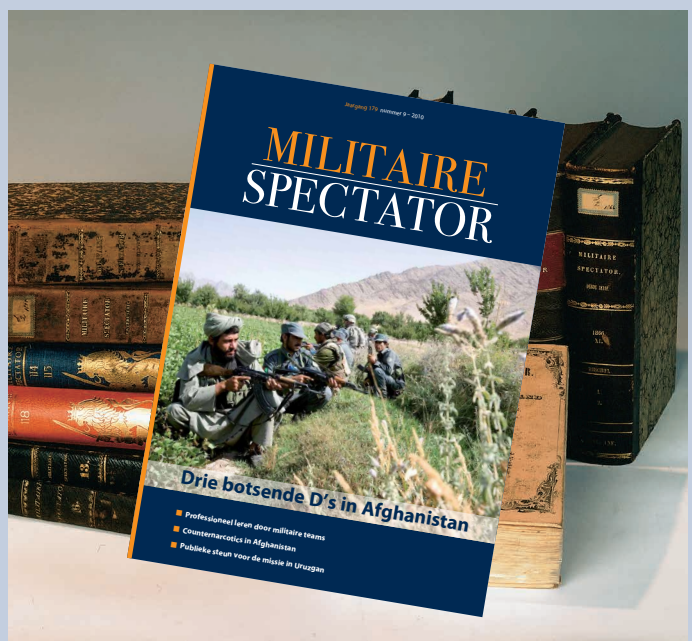

De *Militaire Spectator* is sinds 1832 het militair- wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toe- gangelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De *Militaire Spectator* stimuleert de gedachte- vorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord.

Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het ver- hogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden.

Daarmee bevordert de *Militaire Spectator* ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW

Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdreducteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Ducheine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Cartoon cover:

Mirjam Vissers

MILITAIRE SPECTATOR

410 Framing in de Geïntegreerde Politietrainingsmissie Kunduz

A. Westerterp

Het bewuste gebruik en de onbewuste effecten van framing hebben een grote rol gespeeld in de besluitvorming en de berichtgeving over de Geïntegreerde Politietrainingsmissie in Kunduz en de uitvoering ervan.

421 Filosofie voor militairen

P.H. de Vries

Filosofie heeft een praktische betekenis voor zowel de krijgskunst als de beoefenaren daarvan en eigenlijk zijn militairen per definitie allemaal praktisch filosoof; de meesten weten dat alleen (nog) niet.

429 Waarom asymmetrische conflicten zo lang voortduren

Q. Hoekstra

Asymmetrische conflicten, waarin een materieel sterke, statelijke actor het opneemt tegen een materieel inferieure non-statale actor, duren meestal langer dan symmetrische conflicten, maar wat is de oorzaak daarvan?

En verder:

Editoriaal	408
Gastcolumn	440
Meningen van anderen	442
Tegenwicht	446
Boeken	448
Andere ogen	450

Personeelsbeleid en operationele inzetbaarheid

De belangrijkste doelstelling van personeelsbeleid is het vullen en gevuld houden van de organisatie met goed opgeleid en inzetbaar personeel. In 2001 werd de ontslagleeftijd van militairen opgehoogd naar 58 jaar, zodat deze beter 'zou aansluiten op ontwikkelingen in de samenleving'. In 2007 werd de ontslagleeftijd wederom verhoogd, nu naar 60 jaar en voor kolonel en hoger naar gemiddeld 62,5 jaar. Ook dit keer was het argument de ontwikkelingen in de samenleving, waar de AOW-leeftijd ook met twee jaar zou stijgen naar 67.

In de lopende onderhandelingen over de arbeidsvoorwaarden ligt het voorstel op tafel om de ontslagleeftijd opnieuw – en om dezelfde reden – op te hogen, ditmaal naar een leeftijd van vijf jaar onder de nieuwe AOW-leeftijd. Vreemd genoeg is de besluitvorming in alle drie de gevallen vrijwel volledig gebaseerd op financiële argumenten en externe vergelijkingen. Tegelijkertijd is Defensie meervoudig volledig gereorganiseerd. Dit heeft geleid tot grote verschuivingen in het functie- en personeelsbestand en verlies van specifieke kennis en kunde van personeel. De operationele gevolgen van de inzetbaarheid van het personeel in de krijgsmacht hebben echter geen wezenlijke rol gespeeld in de besluitvorming. Ook is er tot nu toe nog geen sprake van een serieuze aanpassing in ons personeelsbeleid die inspeelt op de consequenties van de ophoging van de ontslagleeftijd op de operationele inzetbaarheid. Tot slot is er geen plan hoe de organisatie deze grote verschuiving van het personeelsbestand in de komende jaren kan opvangen. Dat leidt tot een minder gevulde organisatie in de lage rangen en een minder inzetbare organisatie in de hoge rangen en in totaal tot een minder operationeel inzetbare krijgsmacht. Vreemd eigenlijk...

Vreemd voor een organisatie die zich vrijwel volledig onderscheidt van andere door de kwaliteit, bijzondere taken en de status van

datzelfde personeel. Defensie gaat voor het meest hoogwaardige materieel, maar opgebouwde kennis, kunde en inzetbaarheid van personeel vormen een bijkomstigheid waar weinig op wordt gestuurd. Er wordt wel veel geld uitgegeven aan opleiding en training van personeel, maar vervolgens richten we het systeem zo in dat dat individu wordt gestimuleerd om weer weg te gaan. Duur opgeleid personeel hebben we in reorganisaties weggehaald, soms alleen om dezelfde capaciteit een jaar later weer op te moeten bouwen. De afgelopen reorganisatie is vrijwel iedereen ergens anders geplaatst, een enorm kennisverlies. Oplossingen als specialisatie en langere functieduur liggen voor de hand. Het vraagt om een duurzaam personeelsbeleid, gericht op de operationele inzetbaarheid.

Terug naar de ophoging van de ontslagleeftijd: daar waar de vervanging van materieel jaren van tevoren wordt gepland, is er tot op heden geen enkel plan of aanpassing van de organisatie die er rekening mee houdt dat de ontslagleeftijd voor sommige categorieën zeer snel tien jaar omhoog zal gaan. De eerste effecten hiervan worden langzaam duidelijk: het personeel veroudert gemiddeld, waardoor midden sommen omhoog gaan en daarmee de personele exploitatie. Tegelijk ligt er een opdracht om juist te 'verjongen', omdat oud personeel duurder is en we grotere aantallen goed inzetbare mensen moeten hebben voor de *core business*: uitzendingen.

Een ideaal gesloten personeelsbestand, zonder geplande in- en uitstroom, zoals de krijgsmacht dit kent vanaf 35 jaar, heeft in elke jaargang ongeveer evenveel mensen. Maar door alle reorganisaties vanaf 1991 is dit bij Defensie totaal niet het geval. In de jaargangen boven de vijftig jaar zitten substantieel méér mensen dan in die onder de vijftig: het verschil is bijna een factor twee. De snelle ophoging van de ontslagleeftijd blokkeert daardoor in rap tempo de doorstroom

in alle rangen. Dat heeft als gevolg dat met name personeel in de leeftijd tussen de 35 en 50 de organisatie steeds vaker voortijdig verlaat omdat er in hun ogen geen loopbaanperspectief meer is. Hierdoor wordt het probleem van het vacuüm achter de bult van vijftigers steeds groter, met te weinig mensen om de middenrangen (sergeant/sergeant-majoor en kapitein/majoor) te vullen en essentiële tekorten in operationele functies. Op enig moment zal de bult ouderen alsnog uitstromen en zal er juist een tekort aan personeel in de hogere rangen ontstaan, waardoor de opzuigende werking wederom zal zorgen voor een tekort in de middenrangen. Deze onevenwichtige verdeling over de leeftijden veroorzaakt grote fluctuaties.

Het is evident dat een 45-jarige loopbaan ook langere doorlooptijden in rang vraagt. Overstes en adjudanten die met 40 zijn bevorderd moeten misschien wel 25 jaar in die rang blijven, opeens jaren langer dan tot nu toe. Dat betekent dat er in ieder geval in de overgangperiode relatief (veel) meer hoge functies beschikbaar moeten zijn. Maar juist het tegenovergestelde is met de numerus fixus opgelegd. De numerus fixus had overigens wederom geen kwalitatieve rationale, maar is onderbouwd vanuit de gedachte dat de organisatie 'piramidaal' opgebouwd moet zijn en de opwaartse druk in rangen tegengegaan moet worden om de organisatie betaalbaar te houden. Dat werkt averechts door de nieuwe tijdelijke werkelijkheid van een langere doorlooptijd in de hogere rangen; daarvoor zou je juist veel langer in de lagere rangen moeten blijven. Het staat ook loodrecht op het streven naar een technologisch hoogwaardigere krijgsmacht (met relatief meer hogere rangen).

Hoe repareer je nu die scheefgroei in het bestand en de doorlooptijden in rangen? We zouden veel kunnen winnen met een tijdelijke uitbreiding van het aantal functies in de hoge rangen of met specifieke maatregelen voor uitstroom. Wat we nu hard nodig hebben is een plan voor de interimperiode dat voorziet in maatwerk om voldoende personeel in alle rangen te behouden. Een maatregel als minder personeel door laten stromen naar fase 3 werkt averechts, omdat er juist tekorten zijn in de lagere rangen en

leeftijden. Maar misschien zijn er afspraken te maken met andere sectoren, zoals onderwijs, om een deel van de oudere onderofficieren over te nemen.

Dit zijn alleen nog maar de kwantitatieve gevolgen voor de opbouw en vulling van het personeelsbestand, want kwalitatief verandert er natuurlijk ook veel. Onze krijgsmacht is gebaseerd op het principe dat de oudste ook de hoogste rang heeft. Maar met een doorlooptijd tot in de 60 zijn er opeens drie generaties in de organisatie. Is een aansturing door de oudsten nog wel logisch? Is er al nagedacht over meer ondersteunende functies in de laatste jaren, zoals mentorfuncties? Hoe zit het met de fysieke aspecten? Tot nu toe kon men boven de 55 niet verplicht uitgezonden worden, maar kunnen we ons dat veroorloven met straks het overgrote deel van onze adjudanten en majoors/overstes boven deze leeftijd? Militaire kwalen zoals versleten knieën en hartafwijkingen openbaren zich meestal boven de 50 jaar, waardoor de leeftijdsophoging gepaard zal gaan met een niet-proportioneel toenemend aantal medische gebreken die volledig functioneren zullen belemmeren. Personeel kan niet meer voldoen aan de fysieke eisen. Uitstralingseffecten op de werving zijn niet uit te sluiten. Misschien moeten we naar een echt *up-or-out*-systeem in de hoge rangen en afscheid nemen van ons gesloten personeelsysteem.

Actie ondernemen is urgent. De scheefgroei van de organisatie is een feit en de ontslagleeftijd loopt snel op. Wanneer deze ontslagleeftijd inderdaad ook nog vervroegd wordt opgehoogd naar 62, dan komt er vanaf 2017 een periode van enkele jaren met vrijwel geen doorstroom en een zeer snel oplopend aantal niet-uitzendbare militairen. Natuurlijk kunnen de meeste militairen best langer werken, maar dat heeft gevolgen voor de operationele inzetbaarheid. Maar wanneer het gaat om de *backbone* van onze organisatie baseren we ons besluit tot het langer aanhouden alleen maar op externe factoren en nemen we geen maatregelen om de effecten hiervan op onze operationele inzetbaarheid op te kunnen vangen. We beschouwen de langere inzetbaarheid puur als een arbeidsvoorwaardenaspect. Dat is toch vreemd... ■

Framing in de Geïntegreerde Politietrainingsmissie Kunduz

Als werkelijkheid en realiteit botsen

Van oktober 2012 tot en met mei 2013 ging ik op uitzending naar Kunduz met *Police Training Group 4*. Als *Public Affairs Officer* was ik verantwoordelijk voor onder meer de berichtgeving naar Den Haag en de begeleiding van journalisten ter plaatse. In mijn werk werd ik herhaaldelijk geconfronteerd met conflicterende berichtgeving van overheid en media. Het kostte soms moeite om zelf een geloofwaardige boodschap te formuleren. De managementteams van de missie worstelden met de praktische toepassing van Haagse wensen. In Nederland werden in de politieke arena verhitte discussies gevoerd over de gang van zaken in het missiegebied. Krantenkoppen schreeuwden smakelijke leuzen als ‘Missie Kunduz bewijst wereldvreemdheid Den Haag’¹ en ‘Goede acteurs in slechte B-film’.² Het spanningsveld waar ik in werkte bood me na de uitzending een uitdagend onderzoeksonderwerp over besluitvorming.

A. Westerterp MSc – kapitein der Grenadiers b.d.

De Nederlandse regering besloot in 2010 opnieuw een bijdrage te leveren aan de inspanningen van de NAVO in Afghanistan. Nog kort daarvoor had Nederland zijn troepen uit Uruzgan teruggetrokken. Om verschillende redenen ambieerden Nederlandse politici een hernieuwde significante en zichtbare bijdrage. Kunduz bleek na verkenningen een relatief veilig gebied waar Nederland onder de vleugels van *lead nation* Duitsland kon werken. De ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie en Veiligheid

en Justitie sloegen de handen ineen voor een geïntegreerde benadering.

De Nederlandse bijdrage was gericht op het ondersteunen van de Afghaanse autoriteiten in het versterken van de *Rule of Law*. Nederlandse militairen, politie en civiele deskundigen zouden Afghaanse politie en anderen in de justitiële keten trainen. De vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken ondersteunden met geld en expertise lokale projecten. De gezamenlijke inspanningen moesten het vertrouwen van de lokale bevolking in de Afghaanse autoriteiten vergroten. Vóór 2014 zou de verantwoordelijkheid over de gebiedsveiligheid conform het transitieproces worden overgedragen aan Afghaans gezag.

De eerste rotatie van de Geïntegreerde Politietrainingsmissie startte in 2011 in het noordelijk gelegen Kunduz. Aanvankelijk werden alleen

* Auke Westerterp is kapitein der Grenadiers b.d. Dit artikel weerspiegelt een deel van de resultaten van het onderzoek naar de besluitvorming over de Geïntegreerde Politietrainingsmissie in Kunduz waarmee hij in 2014 de master International Development afronde aan Wageningen University and Research Centre.

1 Malou van Hintum, ‘Missie Kunduz bewijst wereldvreemdheid Den Haag’, in: *de Volkskrant*, 22-7-2011.

2 Natalie Righton, ‘Goede acteurs in slechte B-film’, in: *de Volkskrant*, 15-12-2012.

Rond de missie naar Kunduz heerste conflicterende berichtgeving en strijd in de politieke arena, maar wat veroorzaakte dat spanningsveld tussen de Haagse werkelijkheid en de Afghaanse realiteit?

nieuwe rekruten opgeleid en getraind op het Duitse *Police Training Centre*, naast het Duitse kamp. Hier kregen de Afghaanse rekruten een zesweekse basisopleiding. Later tijdens de missie werden ook Afghaanse agenten op hun werkplek in de districten getraind in een achtweekse vervolgcursus.

Tussen twee vuren

Op papier zag de politietrainingsmissie er goed uit. De initiële doelstellingen waren geloofwaardig en de missie verliep in hoofdlijnen conform de planning. Naarmate de missie vorderde, groeide echter mijn bewustzijn van het spanningsveld tussen de Haagse werkelijkheid en de Afghaanse realiteit. Het gebied was volgens de verkenningen veilig, maar veiligheid bleek een relatief begrip en open voor interpretatie. Nog vóór aanvang van de missie in 2011 verschenen in *de Volkskrant* al kritische artikelen over de beschrijving van de veiligheid in de brief waarin de regering het besluit voor de geïntegreerde trainingsmissie aan het parlement

meedeelde.³ Natalie Righton, correspondent voor *de Volkskrant* in Afghanistan, leek het pertinent oneens te zijn met alles wat de regering berichtte. Positieve berichtgeving over Kunduz was een zeldzaamheid, zeker in het eerste deel van de missie. In 2012 ontstond grote ophef over de inzet van Afghaanse agenten. Ze zouden worden ingezet als militairen, deelnemen aan offensieve acties en niet traceerbaar zijn. Toen moest worden achterhaald hoe en waar de Afghanen werden ingezet, bleek dit tot grote praktische problemen te leiden. Ze moesten worden gevolgd, met *track & trace*, zoals een pakketje bij de post. Zoals altijd was Natalie Righton in het gebied om Afghaanse agenten aan de tand te voelen. Vecht je tegen de Taliban? Waar is je collega Mohamed Jan gebleven?

3 *Kamerstukken II 2010-11, 27 925, nr. 415*. Deze brief is vergelijkbaar met een Artikel-100-brief, maar draagt vanwege het karakter van de missie deze naam niet. Ook dit is een kwestie van framing, waartegen de minister van Defensie uiteindelijk – voor de bühne – bezwaar maakte: hij ondertekende hem immers zelf!

Ik voelde me in mijn functie alsof ik tussen twee vuren zat. Ik was deels verantwoordelijk voor de woordvoering en had een Haagse boodschap te vertellen. 'We zijn hier om Afghaanse agenten op te leiden.' Ik was echter ook aanspreekpunt voor journalisten die niets met de ambtelijke hiërarchie te maken hadden. Zij waren vrij in beweging en hadden een geheel eigen kijk op de zaak. Het probleem zat naar mijn idee niet in de hoofdlijnen, maar in de details. Hoe veilig is Kunduz daadwerkelijk? Hoeveel agenten zijn er echt

Politietrainingsmissie tot stand gekomen en hoe kunnen we dat begrijpen?

Opzet

Gedurende de uitzending las ik alles wat er over de missie te vinden was: Kamerstukken, periodieke rapportages, krantenartikelen en verslagen van internationale organisaties. Via het Rijksportaal verschenen Kamerbrieven, verslagen van Kamervergaderingen, Stand van Zakenbrieven en de Jaarlijkse Eindevaluaties. Alleen al in *de Volkskrant* verschenen meer dan honderd artikelen over Kunduz. Behalve Natalie Righton bezocht een aantal andere journalisten het missiegebied, *embedded* of *unembedded*. Zelfs buitenlandse media schreven meerdere keren over de Nederlandse bijdrage. Meerdere organisaties in Afghanistan waar Nederland mee werkte schreven rapporten over de voortgang van de missie. Om mijn vragen en de mogelijke antwoorden theoretisch te ondersteunen ging ik op zoek naar ideeën die de problemen konden helpen verklaren. Hoe is de besluitvorming verlopen? Welke informatie is gebruikt voor de besluitvorming? Welke factoren hebben de besluitvorming beïnvloed?

Constructie van de werkelijkheid met framing

In mijn zoektocht naar een verklaring kwam ik eerst uit bij theorieën over complexiteit en verandermanagement. Ze hielpen begrijpen welke invloed de complexiteit en de aard van het netwerk van betrokken partijen had. Deze boden echter nog steeds geen afdoende verklaring voor het grote spanningsveld tussen verschillende werkelijkheden. Welke beïnvloedende factoren zouden hieraan ten grondslag kunnen liggen? Hoe komt de perceptie van de werkelijkheid tot stand? Ik vond uiteindelijk waardevolle inzichten in theorieën over *framing*. Framing is één van de belangrijkste processen waarmee betekenis wordt gegeven aan de werkelijkheid. Het is het proces van ordening, waarmee mensen en organisaties relevante kenmerken van een situatie selecteren en labelen. Het framen van een situatie helpt begrijpelijk te maken wat er aan de hand is.⁴ Frames sluiten aan op de waarden en normen van mensen, maar ook op

De toepassing van het Haagse beleid leek te wringen met een weerbarstige realiteit

opgeleid? Wat doen ze nu precies en waar zijn ze gebleven? Het waren duidelijke vragen, zonder duidelijk antwoord. De toepassing van het Haagse beleid leek te wringen met een weerbarstige realiteit. Mijn eigen uitdaging: hoe nuanceer je een boodschap zonder onwaarheden te vertellen, maar ook zonder de Haagse lijn van woordvoering tegen te spreken? Hoe langer ik in het missiegebied werkte, hoe meer vragen ik kreeg over de oorzaak van de conflicterende berichtgeving en de strijd in de politieke arena. Wat veroorzaakte het spanningsveld tussen de Haagse werkelijkheid en de Afghaanse realiteit?

Doel: begrijpen hoe de besluitvorming tot stand komt

Met deze vragen in mijn achterhoofd ging ik op zoek naar een verklaring voor de problemen die rond de missie speelden. In Afghanistan had ik me zeven maanden beziggehouden met de consequenties van Haagse keuzes. Een onderzoek in Nederland bood me de mogelijkheid het proces ook van andere zijden te bekijken. Ik wilde een verklaring voor de schijnbare tegenstrijdigheden tussen beleid en uitvoering. Hoe is de besluitvorming over de Geïntegreerde

4 N. Aarts en C. van Woerkum, *Frame construction in interaction* (Exeter, Short Run Press, 2006).

FOTO MCD, E. KLINJ

Nog vóór aanvang van de missie ontstond er ophef over de beschrijving van de veiligheidssituatie in Kunduz in de initiële Kamerbrief van de Nederlandse regering

hun doelen, interesses, overtuigingen en kennis.⁵ Verschillen in interpretatie worden echter niet alleen veroorzaakt door verschillen in zaken als voorkeur en ideologie. Mensen construeren hun eigen werkelijkheid door eerder opgedane ervaringen. Door interactie in groepen creëren mensen collectief een betekenis.⁶

Framing kan een onbewust proces zijn, maar kan ook bewust plaatsvinden. Uit alle mogelijke beschrijvingen van de werkelijkheid wordt vaak bewust een specifieke omschrijving van de realiteit gekozen om bepaalde doelen te bereiken. Om met complexiteit om te gaan moet de werkelijkheid worden gesplitst in delen die men belangrijk of relevant vindt en delen die dat niet zijn. Framing wordt gebruikt bij beleids- en besluitvorming en is één van de belangrijkste

aspecten bij het op de politieke agenda plaatsen van gevoelige onderwerpen. Dit noemt men ook wel *agenda setting*.⁷ Bureaucraten zijn bedreven in het kiezen van frames die leiden tot een specifiek doel. Overheden beperken de werkelijkheid buiten het systeem tot iets dat bureaucratisch handelbaar en regelbaar is.⁸ Problemen

5 E. Goffman, *Frame analysis: An essay on the organization of experience* (New York, Harper Colophon, 1974).

6 K.C. Walsh, *Talking about politics: Informal groups and social identity in American life* (Chicago, University of Chicago Press, 2004).

7 M.E. McCombs, 'The agenda-setting function of mass media', in: *Public Opinion Quarterly*, 36 (2) (1972) 176-187.

8 A. van Herzele en N. Aarts, 'My forest, my kingdom. Self-referentiality as a strategy in the case of small forest owners coping with government regulations', in: *Policy Sciences*, 46 (1) (2013).

en hun beschrijvingen worden aangepast aan de beleidsinstrumenten in plaats van andersom.⁹ De overheid komt vaak pas in beweging wanneer problemen kenbaar, meetbaar, onderzoekbaar en oplosbaar geformuleerd zijn. Dit resulteert in het overmatig benadrukken van het eigen belang. In de interactie met de omgeving zijn deze organisaties zich vaak niet bewust van hun eigen complexiteit en de vicieuze cirkels waarvan ze afhankelijk zijn geworden.¹⁰

De missie in historisch perspectief

Met de theoretische concepten als instrument begon ik met een reconstructie van de besluitvorming en het verloop van de missie. Ik focuste daarbij op de drie opmerkelijkste gebeurtenissen die tijdens de missie plaatsvonden en ophef veroorzaakten in de politieke en publieke arena. Ten eerste waren er de conflicterende perspectieven en berichtgeving over de veiligheid in de provincie Kunduz en de aard van de missie. Daarnaast onstond er politieke onenigheid over de inzet van Afghaanse agenten voor acties die Nederland niet had voorzien of accepteerde, de dislocatie van Afghaanse agenten en de consequenties van beleid en besluitvorming op de door de Nederlanders gegeven trainingen. De derde opmerkelijke gebeurtenis was het besluit van de regering om de missie vroegtijdig te beëindigen in 2013.

Voor een uiteenzetting van het verloop van de missie maakte ik gebruik van de informatie die ik tijdens de missie had verzameld, berichtgeving uit de media en van alle documenten die beschikbaar waren op het Rijksportaal en websites van organisaties die erbij betrokken

waren geweest. Deze informatie was echter relatief feitelijk en formeel en ik onderkende de noodzaak om ook de 'zachte' kant van het besluitvormingsproces te onderzoeken. Om inzicht te krijgen in deze processen vroeg ik een aantal personen die een belangrijke rol hadden gespeeld in de besluitvorming of uitvoering hun perspectieven te delen. Ik sprak met onder meer Hans Hillen, oud-minister van Defensie, Jolande Sap, voormalig fractievoorzitter van GroenLinks, kolonel Ron Smits, commandant van Police Training Group 1, kolonel Roland de Jong, commandant van Police Training Group 4, Mr. Geoffrey van Leeuwen, vertegenwoordiger van het ministerie van Buitenlandse Zaken in Police Training Group 4, Paula Sastrowijoto, ambtenaar bij Stabiteit en Humanitaire Hulp van het ministerie van Buitenlandse Zaken en Jessica Hardeman, ambtenaar bij het directoraat-generaal Politie van Internationale en Caribische aangelegenheden bij het ministerie van Veiligheid en Justitie. Veel directe collega's hebben bijgedragen met waardevolle informatie en observaties. Mijn belangrijkste contactpersoon buiten de ministeries was Natalie Righton, correspondent voor *de Volkskrant* in Afghanistan. Ik heb haar gedurende de missie en in de twee jaar daarna veelvuldig gesproken.

De veiligheidssituatie in Kunduz in 2011

De reconstructie op basis van documentatie en interviews leidt tot een aantal bevindingen. Zo ontstaat er nog vóór aanvang van de missie ophef over de beschrijving van de veiligheidssituatie in Kunduz in de initiële Kamerbrief van de Nederlandse regering. Betrokken partijen komen op basis van dezelfde informatie tot verschillende conclusies.

De regering schrijft in de aanloop naar de missie: 'Gezien de algehele veiligheidssituatie in Afghanistan en in de provincie Kunduz gaat de Nederlandse bijdrage gepaard met risico's voor het Nederlandse personeel (...) Het geweldsniveau in het Noorden van Afghanistan is laag in verhouding met dat in het Zuiden en Oosten van Afghanistan. Het aantal veiligheidsincidenten in het Noorden als geheel bedraagt de laatste jaren ongeveer 4% van alle incidenten in Afghanistan (...) De regering acht derhalve deze inzet verantwoord'.¹¹ In haar artikelen rond de

9 M. Wagemans, 'Institutional conditions for transformations. A plea for policy making from the perspective of constructivism', in: C. Leeuwis en R. Pyburn (red.), *Wheelbarrows full of frogs: social learning in rural resource management: international research and reflections* (Assen, Van Gorcum, 2002) 245-255.

10 G. Morgan, F. Gegory en C. Roach, *Images of Organization* (Newbury Park, Sage Publications, 1997).

11 *Kamerstuk 27 925 Nr. 415*, 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, Defensie, Veiligheid en Justitie en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal' (7-1-2011).

initiële Kamerbrief – en later in haar boek – beschuldigt *Volkskrant*-correspondent Natalie Righton de Nederlandse regering van oorlogspropaganda door onder meer de woordkeus in de brieven aan de Tweede Kamer. Volgens Righton veroorzaakt de dominantie van woorden als ‘veiligheid en training’ een onrealistische situatie. Zelf schrijft ze voornamelijk over ‘oorlog en gevaar’ en ze probeert de uitspraken in de brief te weerleggen met de cijfers uit de rapporten die ze van de politiecommandant in Kunduz heeft gekregen.¹² Eén van de geïnterviewden geeft aan welke overwegingen in de beschrijving van de veiligheidsituatie een rol speelden: ‘Als je kijkt naar de cijfers van de politie waren die voor mij ook niet altijd even betrouwbaar. Iedereen had z’n eigen werkelijkheid en dat is niet zozeer omdat we per definitie liegen of de waarheid vertellen. Je hebt daar een andere waarheid dan hier. Daar is waarheid een onderhandelingsfactor in een gesprek en bij ons is het iets dat absoluut is’. Specifiek in Kunduz is een toename te zien van zowel het aantal *security incidents* als het aantal slachtoffers onder coalitietroepen, met een piek in 2010.¹³ Op 8 oktober 2010 wordt zelfs de hoogste autoriteit in de provincie Kunduz, gouverneur Mohammad Omar, om het leven gebracht door een zelfmoordaanslag. Kamervragen dwingen de regering verder uit te weiden over de veiligheidssituatie in Kunduz. Dan blijkt dat, hoewel het hele noorden voor maar 4 procent bijdraagt aan alle veiligheidsincidenten in Afghanistan, juist Kunduz de onveiligste van de noordelijke provincies is.¹⁴ De regeringsbrief beargumenteert de Nederlandse deelname: ‘Het tot stand brengen van een stabiel en democratisch Afghanistan dat de eigen bevolking ruimte en rechten biedt, en dat bijdraagt aan regionale stabiliteit en het voorkomen van radicalisering en terrorisme, is het doel van de VN, de NAVO en de EU en is in het belang van Nederland’. Uit de interviews blijkt echter dat in de totstandkoming van het besluit belangen speelden die niet als zodanig in de brief zijn genoemd. De internationale gemeenschap had Nederland het vertrek uit Uruzgan kwalijk genomen. Nederland moest een nieuwe bijdrage leveren om serieus te worden genomen als NAVO-lid. De invloed van

FOTO ANP, B. MAAT

GroenLinks-leider Jolande Sap be vraagt minister van Defensie Hans Hillen (rechts) en premier Mark Rutte over de uitspraken van de bewindsman rond de politietrainingsmissie in Kunduz, september 2011

deze belangen veroorzaakt discussie over de motivering en beschrijving van de veiligheidsituatie. Een geïnterviewde merkt hierover op: ‘Ik had het idee dat die brief zo opgesteld was: we willen nu eenmaal naar Kunduz en we gaan het op zo’n manier opschrijven dat de mogelijke bezwaren van de Kamer zo minimaal mogelijk zijn’. Een ander stelt: ‘Als ik heel cynisch ben heeft het nog nooit over Afghanistan gegaan (...) Het heeft altijd meer te maken gehad met wat we internationaal kunnen bijdragen aan een operatie (...) Deze missie is ook weer helemaal in elkaar getimmerd zonder Afghanistan te spreken’.

De regeringsbrief beschrijft de missie uitdrukkelijk als een politiemissie. Minister Hans Hillen moet bij premier Mark Rutte op het matje komen als hij in september 2011 in een interview met *Vrij Nederland* aangeeft dat de

- 12 Natalie Righton, *Duizend dagen extreem leven* (Rotterdam, Lemniscaat, 2013).
- 13 Bron: Civil-Military Fusion Centre, <https://www.cimicweb.org/>.
- 14 Beantwoording vragen van de leden van de Vaste Kamercommissies voor Buitenlandse Zaken, voor Defensie en voor Veiligheid en Justitie over voorbereidingen politietrainingsmissie Afghanistan, 20-4-2011.
- 15 ‘Hans Hillen: ‘Civiele’ missie Kunduz eigenlijk toch militair’, in: *Vrij Nederland*, 6-9-2011.

missie eigenlijk een militaire missie is.¹⁵ Hillen vindt dat de term 'civiele missie' de militaire inspanningen tekort doet en niet overeen komt met de aard van de missie.

GroenLinks vraagt hierover opheldering aan de premier, omdat de civiele aard van de missie voor

aanloop naar de missie, geeft de regering aan dat, als de door Nederlanders getrainde Afghaanse agenten worden ingezet voor offensieve acties, de Nederlandse militairen daar niet aan zullen deelnemen.¹⁶ Het begrip 'offensieve acties' wordt hier niet gedefinieerd. Hierin wordt nog niet gesproken over een restrictie van de inzet van Afghaanse agenten, maar enkel voor de Nederlandse trainers. Tijdens een hoorzitting in de Tweede Kamer op 24 januari uit GroenLinks-fractievoorzitter Jolande Sap echter haar zorgen over de inzet van de Afghanen zelf. Op 27 januari bevestigt de regering daarom dat militaire taken ook niet in het Afghaanse mandaat van de door de Nederlanders getrainde Afghaanse agenten voorkomen.¹⁷ Diezelfde dag publiceert *de Volkskrant* echter een artikel met uitspraken van de politiecommandant in Kunduz, generaal Said Khail, waarin staat dat het inzetten van de politie voor enkel civiele taken onrealistisch is.¹⁸ Twee dagen later verschijnt ook een artikel met uitspraken van de Afghaanse minister van Binnenlandse Zaken, Mohammad Hanif Atmar. Zijn mannen zouden vooral gevechtstaken krijgen, maar kunnen door Nederlandse richtlijnen helaas niet worden ingezet voor rechtshandhaving.¹⁹ De Nederlandse regering vraagt de inmiddels nieuwe minister van Binnenlandse Zaken van Afghanistan, Bismillah Mohammady Khan, om opheldering. Een brief aan minister van Buitenlandse Zaken Uri Rosenthal bevestigt op 14 maart dat zijn politieagenten inderdaad geen mandaat hebben voor offensieve operaties.²⁰ In de beantwoording van de hierdoor veroorzaakte Kamervragen geven de ministers op 20 april wederom aan dat de met de Afghaanse autoriteiten gemaakte afspraken blijven gelden.²¹ In dezelfde brief blijkt echter dat andere NAVO-bondgenoten wel Afghaanse agenten inzetten voor offensieve acties.

In augustus 2011 wordt duidelijk dat de door Nederland opgeleide agenten tóch deelnemen aan gevechten, weliswaar niet gepland, maar incidenteel en reactief, bijvoorbeeld om collega's te hulp te schieten. De nieuwe commandant van de politie van de provincie Kunduz, generaal Samiullah Qatra, geeft ook

'Als je ergens 350 behangers en twee loodgieters naartoe stuurt en dan zegt dat het een loodgietersmissie is, dan ben je bezig om jezelf te misleiden'

hen een voorwaarde was om akkoord te gaan. De partij stelt zelfs het functioneren van minister Hillen ter discussie. Premier Mark Rutte geeft uiteindelijk echter aan dat de uitspraken een 'vervelend misverstand' zijn. Eén van de geïnterviewden is hier erg uitgesproken over: 'Als je ergens 350 behangers en twee loodgieters naartoe stuurt en dan zegt dat het een loodgietersmissie is, dan ben je bezig om jezelf te misleiden'.

De inzet van Afghaanse agenten

Gedurende de missie ontstaat ook ophef als blijkt dat door Nederland opgeleide Afghaanse agenten slecht traceerbaar zijn en ingezet worden voor taken die Nederland niet heeft voorzien. De regering kiest ervoor om één specifieke categorie Afghaanse agenten op te leiden, de *Afghan Uniformed Police*. Deze heeft taken die het meest overeenkomen met de vroegere gemeentepolitie in Nederland. Op 7 januari 2011, in

16 *Kamerstuk 27 925 Nr. 415*, 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie, van Veiligheid en Justitie, en van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal' (7-1-2011).

17 *Kamerbrief 27 januari 2011*, 'Het Algemeen Overleg over de geïntegreerde politie-trainingsmissie in Afghanistan'.

18 'Politie Kunduz voert legertaken uit', in: *de Volkskrant*, 27-1-2011.

19 'De Haagse realiteit strookt zelden met de operationele', in: *de Volkskrant*, 29-1-2011.

20 *Brief van de minister van Binnenlandse Zaken van Afghanistan, Bismillah Khan, aan minister van Buitenlandse Zaken Uri Rosenthal* (14-3-2011).

21 *Kamerstukken II, 2010–11, 27 925, nr. 426*, 'Beantwoording vragen van de leden van de Vaste Kamercommissies voor Buitenlandse Zaken, voor Defensie en voor Veiligheid en Justitie over voorbereidingen politietrainingsmissie Afghanistan' (20-4-2011).

aan dat zijn agenten zullen worden ingezet bij gevechten. Dit wordt bevestigd door de commandant van Police Training Group 1, kolonel Ron Smits.²² Minister Rosenthal wordt gedwongen op de uitspraken van Qatra en Smits en het artikel van Righton te reageren. Hij geeft aan dat de uitspraken van de Afghaanse politiecommandant in principe niet in strijd zijn met de met Nederland gemaakte afspraken. Het onderscheid zit volgens hem in de verwoording van de termen 'offensieve acties' en 'gevechtshandelingen'.²³ Het eerste mag niet, het tweede wel. Eén van de geïnterviewden vertelt hoe de definities in het missiegebied vorm kregen: 'Als de politie in een achtervolging in een schietpartij terecht komt en ze gaan terug vuren, is dat dan een gevechtshandeling of proberen ze gewoon een aanhouding te doen en vindt er dan een schotenwisseling plaats? Daar zit ergens wel een grijs gebied. Ze mochten geen militair offensieve handelingen doen stond officieel in de brief. Ja, wat is dat dan? We hebben dat uiteindelijk als definitie voor onszelf gegeven; militair offensief betekent grootschalig, vooruit gepland, met als doel daadwerkelijk tegenstanders uitschakelen'.

Vanwege het probleem met de inzet van de Afghaanse politie voor offensieve acties besluit de regering eind 2012 de trainingen te beperken. De opleidingsactiviteiten gaan alleen door voor agenten van wie gegarandeerd is dat ze alleen in Kunduz te werk worden gesteld.²⁴ De directe consequentie van het besluit is, in tegenstelling met de initiële intentie,²⁵ dat de Nederlandse trainers geen onderofficieren meer mogen opleiden op het Police Training Centre in Kunduz. Een deel van de Nederlandse trainers komt gedurende de missie zonder werk te zitten. Een tweede consequentie van de geconstateerde problemen is de door de regering bepaalde noodzaak van een track & trace-systeem. Het systeem is aanvankelijk een intentie, maar wordt een harde eis als blijkt dat agenten 'kwijt' zijn. Ze worden aangetroffen buiten de provincie Kunduz en bij andere eenheden dan de Afghan Uniformed Police.²⁶ Track & trace veroorzaakt in Nederland echter verkeerde verwachtingen, omdat het suggereert *real-time* een agent te kunnen volgen. De Haagse verwachtingen leiden in het missiegebied tot aanzienlijke problemen

omdat ze niet uitgevoerd kunnen worden. Veel agenten hebben dezelfde naam en weten hun geboortedatum niet, waardoor ook registratie geen duidelijkheid schept. Overplaatsingen worden niet altijd gedocumenteerd en een-

22 'Politie in Kunduz mag toch tegen Taliban vechten', in: *de Volkskrant*, 29-8-2011.

23 *Kamerstukken II, 2010-11, Aanhangsel, 3649*, 'Beantwoording Kamervragen over inzet politie Kunduz' (6-9-2011). Zie ook: 'Rosenthal: Inzet politie Kunduz is volgens afspraak' in: *de Volkskrant*, 29-8-2011.

24 *Stand van zaken brief politietrainingsmissie Afghanistan* (17-10-2012).

25 *Kamerstukken II, 2010-11, 27 925, Nr. 425*, 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie, van Veiligheid en Justitie en de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal' (28-3-2011).

26 *Kamerstukken II, 2010-11, 27 925, Nr. 425*, 'Kamerbrief 28-3-2011. Voortgang voorbereidingen politietrainingsmissie Afghanistan'.

heden worden soms ad hoc samengesteld voor specifieke acties. Agenten en commandanten zijn slecht bereikbaar door de taalbarrière en gebrek aan communicatiemiddelen. Het managementteam in Kunduz staat voor de bijna onmogelijk opgave accuraat naar Nederland te rapporteren. Een geïnterviewde verbijt zich in een gesprek over de problemen en het rendement van de missie: 'Als er visionair leiderschap was geweest hadden we meer kunnen bereiken (...) Dat vond ik een grote deceptie. Iemand die een beetje Afghanistan kent gaat hard lachen bij deze missie. Dit is echt een Mickey Mouse missie. Dit stelt geen ene fuck voor. Het is de lulligste kleinste missie ooit'.

Vroegtijdig vertrek uit Kunduz

Ondanks het initiële besluit en meerdere internationale toezeggingen om de missie tot halverwege 2014 te laten duren, besluit de regering haar al een jaar eerder te beëindigen. Politiek en media raken in discussie verwikkeld over de daadwerkelijke argumenten voor het vervroegde vertrek.

In november 2012 gaat het managementteam in Kunduz beseffen dat door het geplande einde van de missie een bijzondere situatie zal ontstaan. In gesprek met Duitse en Amerikaanse partners blijkt dat de Duitse aanwezigheid waarschijnlijk vroegtijdig zal eindigen. De Nederlandse missie is in het gebied bijna volledig afhankelijk van de Duitsers. De Duitsers zijn eigenaar van het kamp waarop de Nederlanders legeren. Bovendien zijn ze hoofdverantwoordelijke voor de veiligheid in het gebied en hebben de Nederlanders alleen vrijheid van bewegen door de aanwezigheid van Duitse troepen. Minister van Veiligheid en Justitie Ivo Opstelten bezoekt

de missie op 12 februari 2013 en na dit bezoek volgt een politieke reactie: 'samen uit en samen thuis met de Duitsers'; de missie zal vervroegd eindigen.²⁷ In aansluiting op het voornemen ontstaat conflicterende berichtgeving over de gereedheid van de Afghaanse autoriteiten om zelfstandig zorg te dragen voor de veiligheid in het gebied. De regering schrijft dat de overdracht van de taken aan de Afghaanse regering en de beëindiging van de Duitse militaire aanwezigheid in Kunduz passen bij de voortgang van het transitieproces in de provincie.²⁸

Op 8 maart 2013 geeft de regering aan definitief te besluiten de missie per 1 juli van dat jaar te beëindigen. De regering stelt dat de Afghanen voldoende zijn opgeleid om voor de veiligheid te zorgen en zelf hun politiemensen te trainen.²⁹ Het vertrek van de Duitsers uit Kunduz wordt hand in hand genoemd met de twee andere argumenten: de gereedheid van de Afghaanse autoriteiten om zelfstandig zorg te dragen voor de veiligheid in Kunduz en het beperkte aantal agenten dat voor Nederlanders is overgebleven om te trainen.³⁰ Critici reageren cynisch op de 'Afghaanse gereedheid'. Het vertrek van de Duitsers uit Kunduz komt volgens hen als een geschenk uit de hemel.³¹ Het zou illustreren dat de missie een compromis was om de Nederlandse reputatie bij de NAVO te herstellen na het vertrek uit Uruzgan. Eén van de geïnterviewden bevestigt dit gevoel met de woorden: 'En daarmee hadden we het verhaal mooi rond en klopte het wat er in de krant stond en waren het twee valide argumenten dat we de randvoorwaarden hadden'.

Op het bericht over vroegtijdig vertrek reageert *de Volkskrant* op 16 maart 2013 met het bericht 'Burgers Kunduz voelen zich onveilig'. Hierin laat Natalie Righton zich kritisch uit over de uitspraak van premier Rutte dat Afghanistan er een stuk beter voor staat dan bij aanvang van de missie. Beide partijen baseren zich daarbij echter op hetzelfde onderzoeksrapport van de Afghaanse NGO Cooperation for Peace and Unity (CPAU),³² waaruit blijkt dat het vertrouwen dat de burgers in Kunduz op dat moment in de politie hebben is toegenomen, maar waarbij respondenten ook aangeven behoefte te hebben aan meer politie.³³ De behoefte aan

27 Minister Ivo Opstelten: 'Het uitgangspunt voor Nederland is samen uit, samen thuis met de Duitsers' (15-2-2013).

28 *Kamerbrief tussentijdse evaluatie van de ministers aan de voorzitter* (8-3-2013).

29 *Kamerbrief over Duitse troepenreductie* (8-3-2013).

30 'Nederland beëindigt missie in Kunduz', ministerie van Defensie (8-3-2013).

31 'Einde van de Kunduzmissie verhoogt risico's in Afghanistan', in: *Trouw*, 16-3-2013.

32 Cooperation for Peace and Unity maakte jaarlijks een evaluatie van de Nederlandse missie.

33 'Burgers Kunduz voelen zich onveilig', in: *de Volkskrant*, 16-3-2013.

FOTO MCD. A. SCHOOR

Tijdens de missie naar Kunduz zorgden uiteenlopende percepties van de werkelijkheid voor frictie tussen partijen die betrokken waren bij besluitvorming, uitvoering en berichtgeving

meer politie wordt door één partij verklaard als resultaat van het toegenomen vertrouwen in de politie en door de andere partij als gevolg van de afgenomen veiligheid. Ook wil Righton de positieve daling die de regering beschrijft ontkrachten door op basis van dezelfde documenten aan te geven dat deze juist niet opgaat voor de districten in de provincie Kunduz, waar de Nederlanders Afghaanse agenten trainen.

De missie in Kunduz eindigt uiteindelijk in stilte na Police Training Group 5. De afwezigheid van militairen en journalisten in Kunduz zorgt ervoor dat zowel de berichtgeving als de ophef afneemt en verdwijnt. Pas in 2015 zal Kunduz weer in het nieuws komen door de terreinwinst

die de Taliban in die provincie en in Uruzgan boeken. Een nieuwe discussie laait op: is het allemaal voor niets geweest?

Analyse

Uit de reconstructie van de gebeurtenissen kan een aantal conclusies worden getrokken. Eén van de belangrijkste verklaringen voor de spanning tussen de Haagse werkelijkheid en de Afghaanse realiteit bleek het effect van framing te zijn. Verschillende percepties van de werkelijkheid zorgden voor frictie tussen partijen die betrokken waren bij besluitvorming, uitvoering en berichtgeving. Een voorbeeld hiervan waren de verwachtingen van de inzet van Afghaanse agenten: deze waren meer gebaseerd op Nederlandse standaarden dan op Afghaanse.

In verschillende situaties vond framing plaats door de selectie van informatie en argumenten. Betrokken partijen leken er bedreven in de voor hen relevante informatie te benadrukken en strijdige informatie te negeren of te bagateliseren. Bij aanvang van de missie gebeurde dat in de regeringsbrief door selectie van informatie die de veiligheid moest bevestigen. Media op hun beurt gebruikten andere delen van dezelfde informatie om dit te ontcrachten. Ditzelfde gebeurde weer bij de vroegtijdige beëindiging van de missie. Uit beschikbare informatie werden die delen gepresenteerd die het standpunt van de belanghebbende ondersteunden. Ook de beargumentering voor de hernieuwde bijdrage in Kunduz bevatte niet alle werkelijke overwegingen; het argument dat het meest tot acceptatie zou leiden werd gebruikt. Argumenten die vervroegde beëindiging van de missie ondersteunden raakten op opportunistische wijze met elkaar verweven.

Besluitvorming vond plaats op basis van factoren die verre van objectief, feitelijk of rationeel waren

Framing vond ook plaats door woordkeuze. In de beschrijving van de veiligheidssituatie kozen verschillende partijen contrasterende woorden om de perceptie van anderen te beïnvloeden. Dit gebeurde ook toen minister Hillen de missie als ‘militair’ karakteriseerde. Woordkeuze diende een actief doel in het sturen van de opinie van anderen. Bij de differentiatie tussen ‘offensieve acties’ en ‘gevechtshandelingen’ werden definities gekozen die tot acceptatie zouden moeten leiden bij betrokken partijen. In de problemen rond het volgen van Afghaanse agenten bleek track & trace een ongelukkige woordkeuze, die door de percepties van het systeem de verwachtingen niet kon waarmaken.

Het bewuste gebruik en de onbewuste effecten van framing hebben zo een grote rol gespeeld in de besluitvorming en de berichtgeving over de missie en de uitvoering ervan. Framing was, met ongetwijfeld vele andere factoren, een belangrijke oorzaak van de spanning tussen de Haagse werkelijkheid en de Afghaanse realiteit.

So what?

Een naïeve aanname is dat politieke besluitvorming – maar ook wetenschap of journalistiek – objectieve en rationele processen zijn waarbij men op basis van feiten en universele kennis tot een besluit komt. Ik concludeerde dat besluitvorming ook plaatsvond op basis van factoren die verre van objectief, feitelijk of rationeel waren. De werkelijkheid is beïnvloedbaar en staat open voor interpretatie. De rol en invloed van framing mag in de besluitvorming niet worden onderschat. Het is voor politici en ambtenaren, maar ook voor journalisten en andere betrokkenen, van belang zich bewust te zijn van de factoren die van invloed zijn op besluitvorming. Eigen percepties zijn vaak geen juiste of complete vertegenwoordiging van de realiteit. De verschillen tussen deze percepties en de realiteit hebben een directe relatie met de problemen die ontstaan als besluitvorming en beleid met de realiteit conflicteren. Een voortdurende kritische (zelf)reflectie zou de eerste stap in het besluitvormingsproces moeten zijn. We moeten van zelfreferentie naar zelfreflectie om falen te voorkomen.

Is mijn onderzoek dan wel feitelijk en objectief geweest? Het antwoord is simpel: nee. Ik, als onderzoeker en als militair, ben ook gevormd en getekend door mijn achtergrond. Wat ik schrijf is niet dé waarheid, maar mijn perceptie van de werkelijkheid. Mijn perceptie is echter wel tot stand gekomen door een zorgvuldige constructie op basis van wetenschappelijke onderzoeksmethoden. Met behulp van wetenschappelijke literatuur en theorieën heb ik academisch onderzoek verricht en de invloed van mijn eigen betrokkenheid geminimaliseerd. ■

Filosofie voor militairen

Het schrijven van een artikel voor de ‘Militaire Spectator’ is eigenlijk best lastig, want waarover moet je dan schrijven? Het blad wordt uitgegeven door de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, en daar heb je het al. Het begrip ‘wetenschap’ geeft aan dat het blad de pretentie heeft een bijdrage te leveren aan het wetenschappelijke debat over de krijgskunde. Maar dekt dat begrip ‘krijgskunde’ de lading wel? Er is toch ook nog sprake van zoiets als krijgskunst, ‘the art of war’? In deze bijdrage zal de auteur aangeven wat de praktische betekenis is van filosofie voor zowel de krijgskunst als de beoefenaren daarvan. Militairen zijn eigenlijk per definitie allemaal praktisch filosoof. Alleen weten de meesten dat (nog) niet.

Brigade-generaal b.d. dr. P.H. de Vries

Natuurlijk kun je ook vanuit een wetenschappelijk perspectief aan kunstbeschouwing doen, maar dat is best saai. Kunst gaat immers ook over het oproepen van emotie, iets onverwachts en authentieks tot stand brengen, iets moois doen! Het gaat dan in wezen om persoonlijke handelingen en oordeelsvorming; ik vind het mooi of lelijk. Dat kan ook morele oordeelsvorming zijn; ik vind dit goed of slecht. Dat zijn begrippen die naar mijn mening ook onverbrekelijk zijn verbonden met het militaire métier. Kortom, de wetenschappelijke pretentie doet onvoldoende recht aan de aard van de militaire praktijk.

Lezers?

Een tweede probleem is voor wie je schrijft. Tot voor kort kreeg elke officier het blad thuis gestuurd: het was dus blijkbaar niet bedoeld voor onderofficieren en soldaten. Vandaag de dag is het blad weliswaar digitaal voor iedereen beschikbaar, maar het is de vraag of dat ook zal leiden tot een substantieel ander type lezer. Er lijken ook nog andere beperkingen te zijn. Het is kennelijk ook niet echt bedoeld voor sub-

alternen; ik zie tenminste niet vaak een bijdrage van een subaltern officier. Maar ook opperofficieren laten het in de kolommen afweten; ze zijn er aan gewend anderen voor zich te laten schrijven. Wellicht heeft het er ook mee te maken dat hun mening vaststaat en ze de artikelen die daaraan proberen te morrelen niet willen lezen, laat staan begrijpen.

Gortdroge stijl

Is het blad dan alleen bedoeld voor hoofdofficieren? Daar lijkt het wel op, want het zijn vooral hoofdofficieren die het blad vullen. Dat is te merken aan de aard van de artikelen en de stijl waarin de meeste zijn geschreven: ambtelijk en gortdroog, zelden een glimlach oproepend. Kortom, de ‘Militaire Spectator’ lijkt een blad te zijn waarin slechts een beperkt – vooral technisch – deel van het beoogde onderwerp wordt behandeld. En dan ook nog uitsluitend door en voor hoofdofficieren.

Toch ga ik het proberen, een artikel schrijven dat recht doet aan de krijgskunst en dat naar ik

FOTO: MED. G. VAN ES

'Filosofie betreft ook het nadenken over onze rol in het grote geheel, de wereld om ons heen. Militairen kunnen met behulp van een kaart precies vaststellen waar ze zijn. De vragen "waar ben ik", "hoe ben ik hier gekomen" en "waar wil ik heen" zijn bij uitstek filosofisch!'

hoop ook een glimlach oproept en daardoor niet alleen hoofdofficieren zal aanspreken maar wellicht ook door sub-alternen zal worden gelezen. En misschien ook wel door onderofficieren en soldaten en mogelijk zelfs door militaire leken. Over de andere categorie doe ik het zwijgen er toe. Zoals gezegd wil ik proberen aan te geven wat de praktische betekenis is van filosofie voor zowel de krijgskunst als de beoefenaren daarvan, voor militairen ongeacht hun rang, stand of categorie.

Militairen en filosofie

Filosofie voor militairen, kan dat wel? Filosofie gaat over nadenken en militairen zijn toch vooral doeners! Daarmee lijken deze begrippen elkaars tegenpolen te zijn en lijkt een discours daarover bij voorbaat nutteloos. Dit is een misvatting en ik zal dat uitleggen. Filosofie betreft inderdaad nadenken. Maar het is een bepaalde manier van nadenken. Het denken betreft de aard en inhoud van het grote geheel, de wereld om ons heen. Maar filosofie betreft ook het nadenken over onze rol als mens in dit grote geheel, de ervaringen die je daarmee hebt opgedaan en wat deze voor je betekenen.

Het gaat dan erom voor jezelf je plaats te bepalen en vast te stellen waar je heen wilt. En dat is precies wat militairen doen en waar ze goed in zijn. Militairen kunnen met behulp van een kaart precies vaststellen waar ze zijn, of soms menen te zijn. Daarbij kijken ze onder meer naar de manier hoe ze daar zijn gekomen. De gevolgde route vormt een belangrijk hulpmiddel in het bepalen van je positie. Vervolgens kun je vaststellen waar je wilt zijn en kun je aan de hand van de kaart een route uitstippelen en deze met behulp van een kompas gaan volgen. De vragen 'waar ben ik', 'hoe ben ik hier gekomen' en 'waar wil ik heen', zijn ook heel erg filosofisch! Militairen zijn eigenlijk per definitie allemaal praktisch filosoof. Alleen weten de meesten dat (nog) niet. Ik wil hierna proberen te laten zien hoe militairen hun praktische filosofie bewuster in praktijk kunnen brengen.

Goede vragen

'Hoe ben ik hier gekomen?' is een belangrijke vraag. Het vergt nadenken, reflecteren op de route die je hebt afgelegd en wat je daarbij is overkomen. Dat is niet alleen een kwestie van geschiedenis, maar ook van morele ontwikkeling. Wie zijn onderweg belangrijk voor mij geweest en waarom eigenlijk? Wat is het dat zij voor mij zo'n grote rol hebben vervuld?

En als je op deze vragen een antwoord hebt geformuleerd, kun je vervolgens nagaan wat dat over je zelf zegt. Dat hoeft overigens niet

per definitie uitsluitend positief plaats te vinden. Het kan ook heel nuttig zijn om te refereren aan de misselijke figuren die je hebben dwarsgezet en gekoeioneerd. Maar het zou natuurlijk jammer zijn als dat de enigen waren!

Al doende houd je je zelfbeeld eens goed tegen het licht. Dan kan je ook nog nagaan wat je onderweg is overkomen, wat herinner je? Dan besef je meteen ook wat je allemaal bent vergeten. Welke gebeurtenissen herinner je je? Wat hebben die voor je betekend? Waarop ben je trots en waarvoor schaamt je je eigenlijk?

Nuttige mislukkingen

Die laatste vraag wordt vaak overgeslagen, en dat is jammer. Het is juist heel nuttig om ook na te denken over je mislukkingen en over je verkeerde handelwijzen. Wat heeft daarbij een rol gespeeld? Hoe kan het dat ik niet heb gedaan wat ik eigenlijk moest doen? Wat heb ik daarvan opgestoken? Het voor jezelf beantwoorden van deze vragen geeft inzicht in je ontwikkeling en hoe het is gekomen dat je bent waar je bent en vooral wie je bent.

Phyrrro van Elis

Dit is het moment om de eerste filosoof te introduceren, te weten Phyrrro van Elis.¹ Dit is de grondlegger van het scepticisme, letterlijk 'het rondkijken'. Een belangrijk aspect van zijn leer is het opschorten van het oordeel. We hebben vaak de neiging snel tot een oordeel te komen, terwijl het vaak handiger is een oordeel op te schorten. Hierdoor blijven we openstaan voor andere indrukken en meningen, en vervallen we minder gauw in vastgeroeste dogma's.

Door je open te stellen zal veelal ook meer rust ontstaan. Dat geldt vooral ook voor zelfkennis. Het gaat daarbij niet uitsluitend om het zelfbeeld, maar ook om het beeld wat mensen uit je omgeving van je hebben. Het zelfbeeld wordt immers vaak vertekend door wat je van jezelf weet, namelijk je bedoelingen. Mensen in je omgeving worden vaak als eerste geconfronteerd met wat je doet, je gedrag. Dat gedrag wordt vervolgens door hen geïnterpreteerd en gewaardeerd. De uitkomst van die waardering zou wel eens heel anders kunnen zijn dan wat je hebt bedoeld. Door de ervaringen van anderen mee te nemen, wordt het zelfbeeld meer compleet. Dat helpt bij je plaatsbepaling.

1 Kunzman, P., Burkard, F., Wiedman, F. Atlas van de filosofie. Amsterdam, Anthos, 2005, 29.

Operatie Spin Ghar, Afghanistan. 'Over het antwoord op 'zoek-vragen' moeten we meer nadenken. Dat is leuk om te doen. Wat zocht ik eigenlijk toen ik in dienst kwam? Was het avontuur? Was het de goedkeuring van mijn vader?'

De vraag ‘waar ben ik’ moet antwoord geven op je positie en hoe je die ervaart. Dat betreft niet alleen je maatschappelijke positie, je werk, je gezin, de buurt waarin je woont, je verenigingen enzovoort, maar ook je positie in morele zin. Belangrijke vragen zijn dan ‘wat zoek ik eigenlijk?’ en ‘heb ik dat gevonden?’

Wat zocht je?

Dan komen wellicht ook andere vragen op, zoals ‘wat heb ik gezocht en niet gevonden?’ en ‘wat heb ik wel gevonden dat ik eigenlijk niet zocht?’ Het beantwoorden van deze vragen is

biedt een uitstekende uitgangspunt voor het bepalen wat je wilt, wat je doel is, waarheen je wilt gaan. Daarmee is niet gezegd dat het eenvoudig is vast te stellen wat je wilt.

Het is hierbij heel nuttig om dat hardop tegen jezelf te zeggen. Je hebt dan onmiddellijk in de gaten of dat wat je zegt ook echt is wat je wilt. Dus zeg je nog een keer hardop tegen jezelf wat je wilt, en nog een keer en nog een keer, totdat je tot de conclusie komt dat je nu echt weet wat je wilt!

Peter Bieri

Ik introduceer de tweede filosoof, te weten Peter Bieri.² Hij stelt dat je je eigen wil moet toe-eigenen. Dat betekent dat je eerst je wil moet articuleren. Dat wil zeggen: duidelijkheid scheppen over wat je nu eigenlijk wilt. Als je dat niet weet, als je daarover onzeker bent, voel je je ook niet vrij!

Vervolgens moet je deze uitgesproken wil begrijpen. Ook al komt het ons vreemd voor wat we willen, dan nog is het van belang te snappen waar die wil vandaan komt en in welk opzicht die bij je past. Ten slotte moet je die wil beoordelen, dat wil zeggen aanvaarden dat die wil kennelijk bij je hoort en dat die wil de moeite waard is. Als je die wil afwijst, blijf je als het ware onvrij. Een belangrijk aspect in dit proces is het ontmaskeren van zelfbedrog!

Nu we weten waar we zijn en wat we willen, kunnen we op pad gaan. Dat we vervolgens de eerste stap zetten is een teken van optimisme. Dat optimisme hoort bij de militair. De militair wordt daarin gevormd. Met de reveille moet je opstaan en dan kan je dat maar beter vol optimisme doen, want anders wordt het een verschrikkelijke dag. Als militairen op voorhand bij de pakken gaan neerzitten zal het ook nooit wat worden.

Militairen zijn doeners die juist het onmogelijke willen waarmaken! Daarmee is niet gezegd dat zij de realiteit niet onder ogen willen zien, maar dat ze daarmee weloverwogen omgaan en zich niet op voorhand ergens van laten weerhouden. De militair accepteert de wereld zoals deze is en tracht in die wereld zijn weg te vinden. Hij

Regels geven de militair weliswaar houvast, maar zijn per definitie statisch terwijl de werkelijkheid bol staat van de dynamiek

niet eenvoudig. We zijn gewend aan vragen die beginnen met ‘Waarom...?’ Dat soort vragen verwacht een antwoord met een rechtvaardiging van je positie. In het beantwoorden van dit soort vragen zijn we over het algemeen erg bedreven: moeiteloos rolt de een na de andere inhoudsloze algemeenheid over nut en noodzaak van een krijgsmacht over onze lippen.

De ‘zoek-vragen’ worden heel weinig gesteld. En daarom moeten we over het antwoord daarop ook meer nadenken. Dat is leuk om te doen. Wat zocht ik eigenlijk toen ik in dienst kwam? Was het avontuur? Was het de goedkeuring van mijn vader? Was het een manier om eindelijk van huis te gaan maar wel met behoud van enige zekerheid, of wist ik gewoon niets beters te verzinnen? De antwoorden zijn soms zeer verhelderend voor ons zelf.

Wat wil je?

De vragen helpen in ieder geval met het bepalen van je huidige positie, afgezet tegen je verwachtingen. Je positie krijgt een context. Dit

² Bieri, P. Het handwerk van de vrijheid. (Das Handwerk der Freiheit) Amsterdam, Wereldbibliotheek, 2011, 352-355.

FOTO MCD. R. FRIGGE

Konvooi Nederlandse Bushmasters tijdens een rit van Kandahar naar Tarin Kowt, Afghanistan. 'Optimisme hoort bij de militair (...)
Militairen zijn doeners die het onmogelijke willen waarmaken'

handelt in overeenstemming met wat in zijn macht ligt. En voor velen is dat beduidend meer dan dat zij menen! Daar komen we voor het eerst achter tijdens onze opleiding, waarin we dingen moeten doen die we niet voor mogelijk hadden gehouden. Maar als we onze vermogens tot uitdrukking willen brengen, dan moeten we daarvoor wel de ruimte krijgen. Commandanten moeten die ruimte scheppen!

Epicteetus

De derde filosoof is de Stoicijn Epicteetus.³ De kern van zijn filosofie is vevat in zijn vijfde leefregel: 'Het zijn niet de dingen die de mensen van streek maken, maar hun denkbeelden daarover.' Er is niets wat uit zichzelf tot ons komt. Wij krijgen uit onze omgeving slechts indrukken en we interpreteren deze indrukken met behulp van onze rede, het verstand. Het gaat erom om op de juiste manier met al deze indrukken om te gaan. Dat wil overigens niet zeggen dat we niet emotioneel zouden mogen zijn. Integendeel: emoties horen bij de mens. Maar het gaat er wel om deze als zodanig te onderkennen en daarmee redelijk om te

gaan. Voor een rationeel wezen is het irrationele onverdraaglijk, maar het rationele nooit. Vanuit het verstand redenerend kan iedereen datgene doen wat gezien de omstandigheden is vereist en wat in zijn macht ligt. Ook al zal een persoon de top niet kunnen bereiken, dan moet dat hem er niet van weerhouden zich ervoor in te zetten, zolang hij de overtuiging heeft dat het mogelijk is.

Je weg vinden in de wereld betekent: handelen. De militair handelt! Actie is het kenmerk van de militaire handelwijze. Tot actie overgaan is echter niet altijd eenvoudig. Soms zijn situaties zo complex of zijn de belangen zo groot, dat enig nadenken is vereist. Regels helpen de militair bij het nemen van zijn besluit hoe te handelen. Als hij handelt overeenkomstig de regels handelt hij juist. De vraag is vervolgens of hij daarmee ook goed handelt. Regels geven weliswaar houvast maar regels zijn per

3 Epicteetus. Discourses and writings. London, Penguin Books, 2008, 42-47.

definitie statisch, terwijl de werkelijkheid waarin deze regels moet worden toegepast bol staat van de dynamiek.

Er kunnen dus situaties ontstaan waarin het volgen van de regels niet leidt tot een heldere oplossing voor een acuut probleem. Dan moet de militair zelf beslissen hoe te handelen en antwoord geven op de vraag wat is in dit geval

goed. Het gaat er dan niet alleen om tot handelen over te gaan, maar dat zodanig te doen dat je je later kunt verantwoorden voor wat je hebt gedaan.

Aangezien militair handelen vaak het gebruik van geweld inhoudt, is verantwoordelijk handelen essentieel. Het vermogen verantwoord te handelen komt ons niet aanwaaien;

Voetpatrouille, Tarin Kowt, Afghanistan. 'Actie is het kenmerk van de militaire handelwijze (...) Aangezien militair handelen vaak het gebruik van geweld inhoudt, is verantwoordelijk handelen essentieel'

dat vergt opleiding, training, vorming en oefenen. Daarbij is het maken van fouten essentieel. Fouten zijn er om van te leren en niet om te bestraffen! Het wordt tijd dat ook deze waarheid (als een koe) in alle geledingen van de militaire praktijk doordringt.

Aristoteles

Tijd voor de vierde filosoof, te weten Aristoteles.⁴ Hij is de 'vader' van de deugdethiek. Deugden betreffen een zedelijke houding, disposities tot handelen, die je kunt verwerven. Door je bijvoorbeeld vertrouwd te maken

met gevaar kun je een moedige houding ontwikkelen; een houding die je in staat stelt gevaar tegemoet te treden. Dat moet wel op een overwogen manier gebeuren en dat vergt praktisch inzicht.

Een weloverwogen keuze houdt in dat je voor jezelf eerst een voorstelling maakt wat het gemakkelijkste is te doen (weglopen voor het vuur en zeggen dat je geen vuur hebt gezien). Daarna vraag je je af wat het moeilijkste is wat van je kan worden gevraagd (het vuur met je blote handen proberen te doven). Vervolgens ga je na wat praktisch is en wat binnen je mogelijkheden ligt (een emmer water halen en die op het vuur gooien).

Per situatie moet dus een afweging worden gemaakt en moet een verantwoorde keuze worden gemaakt hoe te handelen. Die handeling moet binnen je vermogen liggen en je moet je kunnen verantwoorden over je keuze.

Een goede militair wil zichzelf verbeteren. Hij toont ambitie! Ambitie is per definitie een sociale deugd. Dat velen denken dat het daarentegen een asociale eigenschap is, zal ik weerleggen. Het is heel eenvoudig: je moet ergens bij horen om daarboven te kunnen uitsteken.

In de praktijk samenwerken met anderen leert je wat goed is en welke kwaliteit van je wordt gevraagd. Als iemand iets leuk vindt zal hij ernaar streven dat ook zo goed mogelijk te doen. Daarmee verbetert hij niet alleen de kwaliteit van zijn eigen handelen maar ook de kwaliteit van de groep, van de praktijk waarvan hij deel uitmaakt. Oefenen is een belangrijk element in het je eigen maken van kwaliteit en oefenen is een militaire bezigheid bij uitstek!

Peter Sloterdijk

De laatste filosoof die ik in dit verband wil introduceren is Peter Sloterdijk.⁵ Hij betoogt dat de mens zijn eigen leven moet vormgeven; niemand anders doet dat voor hem of haar. Dat vormgeven, krijgt inhoud in het jezelf

4 Aristoteles. Ethica Nicomachea. Budel, Damon, 2005, Par. 1106b1-5.

5 Sloterdijk, P. Du musst dein Leben ändern. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2009, 458, 459.

FOTO W. DEN DUNNEN

Garderegiment Grenadiers & Jagers op het Plein in Den Haag. 'Een goede militair wil zichzelf verbeteren'

ter hand nemen. Je moet jezelf veranderen. Als je genoeg neemt met wat je bent, dan sta je stil, dan dut je in.

De mens moet zichzelf nieuwe doelen durven stellen: beter, hoger, verder! Door te blijven streven geven we ons leven zin en inhoud. Vanuit dat perspectief is oefening een noodzaak.

Slotsom

Het zal duidelijk zijn dat de militaire praktijk zich naar mijn mening prima laat verenigen met filosofie. Een groot deel van de filosofie is namelijk zeer praktisch van aard en is in haar benadering ook relevant voor de militaire

praktijk. Veel moderne filosofieboeken gaan ook nadrukkelijk in op de vele praktische problemen waarmee mensen vandaag de dag worden geconfronteerd.

Door de militaire praktijk ook eens vanuit een ander, filosofisch, perspectief te bezien kan het inzicht in het eigen handelen worden verbreed en verdiept. Dat soort inzicht is een noodzakelijke voorwaarde om tot verbeteringen te komen in de wijze waarop je in de (militaire) wereld staat. Dat betreft niet alleen het verstand, maar ook de emotie die je daarbij ervaart. Dat kan bevrijdend zijn! De militaire praktijk geeft daarvoor tal van aanknopingspunten!

Ik hoop dat vorenstaande uiteenzetting voor velen een aanleiding zal zijn om filosofie te zien als een praktisch instrument in plaats van een gortdroge hobby van ook verder beklemmend saaie mensen.⁶

6 Lees bijvoorbeeld eens: Arendt, H. On violence. San Diego, Harcourt, Brace & Company, 1970. French, S. E. The code of the warrior: exploring warrior values past and present. Oxford, Rowman and Littlefield, 2003; Marlantes, K. What it is like to go to war. New York, Atlantic Monthly Press, 2011; Sherman, N. Stoic warriors: the ancient philosophy behind the military mind. Oxford, University Press, 2005

Waarom asymmetrische conflicten zo lang voortduren

Gewapende conflicten kunnen op twee manieren eindigen. Of één van de partijen wint, of beide partijen sluiten samen een vredesakkoord. Het eerste is zeldzaam; het tweede komt vaker voor.¹ Wel kan het erg lang duren voordat zo'n overeenkomst wordt gesloten.² Asymmetrische conflicten duren bijzonder lang, gemiddeld bijna tien jaar, terwijl symmetrische conflicten doorgaans iets meer dan drie jaar duren.³ Dit artikel tracht dit verschil te verklaren en maakt daarbij gebruik van Donald Wittmans 'verwachte nutstheorie'. Strijdende partijen formuleren hun strategie op basis van het verwachte nut van het voortzetten van de oorlog. De theorie is actueel, gezien de huidige pogingen om een einde te maken aan het conflict in Afghanistan.

Q. Hoekstra*

Het huidige conflict in Afghanistan is een typisch geval. De 'International Security Assistance Force' (ISAF) heeft er dertien jaar lang gevochten. Voor de Verenigde Staten, die hieraan de grootste bijdrage hebben geleverd, is het daarmee zelfs de langste oorlog in hun

geschiedenis geworden. Afgelopen december is de verantwoordelijkheid voor de veiligheid in Afghanistan eindelijk overgedragen aan de Afghaanse veiligheidstroepen. Toch kent het land nog steeds geen echte vrede. Hoe komt dit?

Nieuw model

Het centrale probleem van het beëindigen van een oorlog door middel van onderhandelingen is het sluiten van een vredesakkoord dat voor beide partijen aantrekkelijk is. Aantrekkelijker dan de voortzetting van de oorlog. Er bestaan al reeksen theorieën om deze uitdaging te duiden, maar deze veronderstellen allemaal dat er een redelijke symmetrie bestaat tussen de strijdende partijen.⁴ Bovendien houden de theorieën geen rekening met tussentijdse veranderingen in omstandigheden.

Dit artikel bouwt daarom voort op een theorie van de Amerikaanse econoom Donald Wittman, de verwachte nutstheorie ('*expected utility theory*'), en presenteert een model dat de tekortkomingen oplost. Het centrale argument

* De auteur is Masterstudent in 'Conflict, Security and Development, Department of War Studies, King's College London.

- Howard, M. 1999. 'When are Wars Decisive?' *Survival: Global Politics and Strategy* 41 (1): 126-135, 130; Pillar, Paul R. 1983. *Negotiating Peace: Termination as a Bargaining Process*. Princeton: Princeton University Press.
- In dit artikel worden de termen oorlog en conflict door elkaar gebruikt. Ze verwijzen beide naar een gewapend conflict tussen twee of meer partijen dat ten minste 25 slachtoffers per jaar veroorzaakt.
- Balcells, Laia en Stathis N. Kalyvas. 2014. 'Does Warfare Matter? Severity, Duration and Outcomes of Civil Wars', *Journal of Conflict Resolution* 58 (8): 1390-1418, 1398.
- Zie Bueno De Mesquita, Bruce. 1985. 'The War Trap Revisited: A Revised Expected Utility Model'. *The American Political Science Review* 79(1): 156-177; Clarke, Bruce B.G. 1993. 'Conflict Termination: A Rational Model'. *Studies in Conflict & Terrorism* 16 (1): 25-50; Fearon, James D. 1995. 'Rationalist Explanations for War'. *International Organization* 49 (3): 379-414; Morrow, James D. 1989. 'Uncertainty and Resolve: A Limited Information Model of Crisis Bargaining'. *American Journal of Political Science* 33(4): 941-972; Wagner, R. Harrison. 2000. 'Bargaining and War'. *American Journal of Political Science* 44 (3): 469-484; Wittman, Donald. 1979. 'How a War Ends: A Rational Model Approach'. *The Journal of Conflict Resolution* 23 (4): 743-763.

Afghanistan. Het gebrek aan operationeel succes hangt samen met het verwachte oorlogsnut van de coalitie. De financiële en menselijke kosten nemen toe, terwijl de kans op een overwinning alleen maar afneemt

is dat asymmetrische oorlogen inherent moeilijker zijn op te lossen dan symmetrische conflicten doordat er geen natuurlijke onderhandelingsruimte ontstaat. Dit is de situatie waarin de eisen van de strijdende partijen dusdanig zijn dat er een opening ontstaat voor vredesbesprekingen.

Opzet artikel

Het artikel is als volgt opgebouwd. Eerst laat ik zien hoe actoren hun strategie formuleren en hoe dit leidt tot de algemene logica van conflictbeëindiging. Daarna pas ik dit idee toe op symmetrische conflicten. Aan de hand van de casus Afghanistan sinds 2001 wordt vervolgens de vergelijking gemaakt met asymmetrische oorlogen.

Het doel van het artikel is te verklaren waarom dit conflict voortduurt ondanks de ogenschijnlijke voortdurende militaire patstelling. Het artikel bespreekt vervolgens een aantal mogelijke tegenargumenten en sluit af met enkele opmerkingen over onder meer de reikwijdte van de theorie.

De aard van oorlog

In de meeste landen is zowel het begin als het einde van oorlog een politiek, en geen militair, besluit. Oorlogen ontstaan wanneer de nationale doelstellingen van twee (of meer) partijen onverenigbaar met elkaar zijn en waarbij ten minste één partij er niet in slaagt dit op te lossen zonder het gebruik van geweld. Dit betekent dat oorlog zowel een rationele handeling is als een product van diplomatiek falen. Oorlog is dus, zoals Clausewitz al zei, ‘een voortzetting van politiek verkeer met andere middelen’.⁵

5 Von Clausewitz, Carl. [1832] 1984. *On War*, ed. transl. Michael Howard and Peter Paret. Princeton: Princeton University Press, 87.

Tijdens de oorlog behartigen de strijdende partijen hun belangen door een strategie te formuleren.⁶ Strategie kan worden gedefinieerd als 'de richting en toepassing van macht en de dreiging daarvan die wordt gebruikt voor een doel gesteld door de politiek'.⁷ Het is dus een plan dat het einddoel ('aims') beschrijft, maar ook hoe dit wordt bereikt ('ways') en welke middelen ('means') er voor worden ingezet.⁸ Noodzakelijk is dat de doelen van de strijdende partijen elkaar volledig uitsluiten, want anders zou er geen noodzaak zijn tot het gebruik van geweld.

De aard van oorlog is interactief; geen van beide zijden kan een conflict beginnen of eindigen zonder dat de andere zijde respectievelijk weerstand biedt of samenwerkt.⁹ Dit betekent dat theorieën die alleen betrekking hebben op één strijdende partij geen sluitende verklaring kunnen bieden voor conflictbeëindiging.¹⁰

De logica van conflictbeëindiging

Een strijdende partij voert ideaal gesproken oorlog totdat ze een doorslaggevende overwinning behaalt. Dit is de situatie waarin de tegenstander erkent verslagen te zijn, op zowel het militaire als het politieke domein.¹¹ Zoals de Britse strateeg Colin Gray betoogt, is zo'n doorslaggevende overwinning zowel wenselijk als mogelijk (de geallieerde overwinning op nazi-Duitsland is een goed voorbeeld) maar nooit gegarandeerd.¹² Ook is het niet altijd noodzakelijk. Partijen zetten hun strijd immers alleen voort zolang dit in hun belang is.

Clausewitz geeft twee redenen waarom een partij een conflict kan beëindigen voordat een zege behaald is: een volledige overwinning is onwaarschijnlijk, of de kosten zijn onacceptabel.¹³ Het laatste doet zich voor wanneer de opbrengst van een mogelijke overwinning kleiner is dan de kosten die ermee gepaard gaan. In deze situatie is het vaak beter om met het conflict te stoppen.

Het probleem is alleen dat de terugtrekking van één partij gelijk staat aan een nederlaag (opgave). De gemaakte kosten zijn dus, zoals economen dit noemen, 'gezonken'. Dat wil

zeggen dat het niet mogelijk is om reeds gemaakte kosten op een later moment ongedaan te maken. Dit levert een unieke dynamiek op, die goed te illustreren is aan de hand van een hypothetisch voorbeeld. Stelt u zich een speler voor die 80 cent heeft uitgegeven in een

Manschappen van de US 28 Infanterie Divisie in Bastogne, december 1944. De geallieerde overwinning op nazi-Duitsland is een goed voorbeeld van een doorslaggevende overwinning: een van de partijen erkent verslagen te zijn op zowel militair als politiek vlak

FOTO US ARMY CENTER OF MILITARY HISTORY

- 6 Voor het gemak gaat dit artikel uit van een tweestrijd.
- 7 Gray, Colin S. 2009. *Schools for Strategy: Teaching Strategy for 21st Century Conflict*. Carlisle: Strategic Studies Institute, 7.
- 8 Ibidem, 5.
- 9 De definitie van oorlog die hier gebruikt wordt (zie noot 2) vereist dat er slachtoffers vallen. De gewelddadige bezetting van een land zonder weerstand van de lokale bevolking kan dus niet worden geassocieerd als een oorlog.
- 10 Een voorbeeld hiervan is Stanley, Elizabeth A. 2009. 'Ending the Korean War: The Role of Domestic Coalition Shifts in Overcoming Obstacles to Peace'. *International Security* 34 (1): 42-82. Zij betoogt dat uitkomsten van de oorlog verklaard kunnen worden door veranderingen in de binnenlandse politiek. Vergelijkbare theorieën van internationale betrekkingen zijn geschreven door liberale intergouvernementalisten zoals Moravcsik, Andrew. 1997. 'Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics'. *International Organization* 51 (4): 513-533.
- 11 Het onderscheid tussen politiek en militair is belangrijk aangezien gewonnen veldslagen zich niet altijd vertalen naar een politieke overwinning. Een goed voorbeeld is de Vietnamoorlog, waarbij de Verenigde Staten de meeste directe confrontaties won, maar de oorlog toch verloor. Zie Kissinger, Henry A. 1969. 'The Viet Nam Negotiations'. *Foreign Affairs* 47 (2): 211-234.
- 12 Gray, Colin S. 2012. 'Concept Failure? COIN, Counterinsurgency, and Strategic Theory'. *Prism* 3(3): 17-32.
- 13 Von Clausewitz [1832] 1984, 91.

vergeefse poging een euro te winnen. Als hij zich vervolgens terugtrekt verliest hij zijn volledige inzet. Maar mocht er een akkoord met zijn opponent in het verschiep liggen, dan is het rationeel om vijf cent extra uit te geven als hij hiermee vervolgens 50 cent kan vergaren tijdens de onderhandelingen. Dit vermindert zijn verlies immers van 80 cent tot slechts 35 cent.

Hetzelfde geldt bij een echt conflict. Toekomstverwachtingen zijn dus cruciaal om de dynamiek van de voortzetting van de oorlog te begrijpen. Dit idee is verder ontwikkeld door de Amerikaanse econoom Donald Wittman in zijn nutstheorie.

Donald Wittmans 'verwachte nutstheorie'

Wittman gebruikt rationele-keuzetheorie om te laten zien dat het gedrag van strijdende partijen is gebaseerd op het verwachte nut van de voortzetting van het conflict.¹⁴ Hoeveel nut een overheid of rebellengroep hierbij heeft, hangt af van drie factoren: de kosten van de oorlog, de kans op een overwinning en de waarde van het te veroveren object.¹⁵ Partijen definiëren en interpreteren deze factoren uiteraard verschillend.

- 14 De rationele keuzetheorie maakt een aantal assumpties over de totstandkoming van beslissingen. Actoren worden verondersteld dit te doen door eerst voldoende informatie te vergaren over de beschikbare opties en deze vervolgens te rangschikken. Een centrale aanname is dat gevolgen van iedere optie vaststaat en bekend is. Vervolgens kiezen actoren voor de optie met het grootste nut. Voor een uitgebreidere bespreking van dit proces zie Hindmoor, Andrew. 2006. *Rational Choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 181-199.
- 15 Wittman 1979, 745. Deze concepten zijn opzettelijk geoperationaliseerd zonder meetbare indicatoren op te stellen. De reden hiervoor is tweeledig: data over oorlogen is notoir lastig te vergaren en strijdende partijen staan vrij om hun eigen indicatoren te selecteren. Gebrek aan objectieve metingen vormt geen obstakel voor het gebruik als de partijen maar in staat zijn grofweg te taxeren of de indicatoren laag, gemiddeld of hoog scoren.

Het verwachte nut van het voortzetten van een oorlog hangt af van drie factoren: de kosten, de kans op een overwinning en de waarde van het te veroveren object. Partijen interpreteren deze factoren uiteraard verschillend. Zo was het winnen van de Vietnamoorlog bijvoorbeeld belangrijker voor de Vietcong dan voor de Verenigde Staten

FOTO AP.E. ADAMS

Een overheid die haar eigen territorium verdedigt in een interstatelijk conflict maakt bijvoorbeeld doorgaans lagere kosten dan haar opponent, die een oorlog in het buitenland voert.¹⁶ Tegelijkertijd kan het behoud van het eigen territorium een hogere waarde hebben dan de verovering van aanvullend grondgebied. Zo was het winnen van de Vietnamoorlog bijvoorbeeld belangrijker voor de Vietcong dan voor de Verenigde Staten.

Ten slotte kan de waarde van het te veroveren object verschillend worden geïnterpreteerd. De Britse politicoloog Andrew Mack betoogt dat dit komt doordat in een asymmetrisch conflict de sterke zijde de neiging heeft om het conflict als een beperkte oorlog te zien, die beslecht dient te worden met beperkte middelen.¹⁷ De zwakke partij ziet het conflict daarentegen eerder als een totale oorlog die dient te worden uitgevochten met alle beschikbare middelen.¹⁸ De strijdende partijen ontwikkelen dan ook verschillende strategieën, met verschillende doelen, methodes en in te zetten middelen.

'Oorlogsnut'

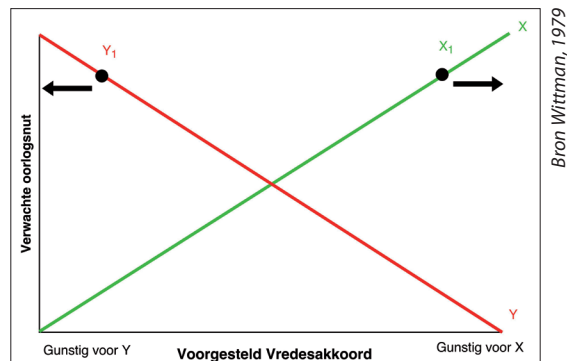
Wittman stelt dat lage oorlogskosten, een hoge overwinningskans en een hoge waarde van het te veroveren object zal leiden tot een hoog zogeheten oorlogsnut. Omgekeerd zullen hoge oorlogskosten, een lage kans op een overwinning en een lage waarde van het te veroveren object leiden tot een laag oorlogsnut. Wittman stelt verder dat partijen met een hoog oorlogsnut ook hoge eisen zullen hebben aan de onderhandelingstafel. Is deze echter laag, dan zullen ze bereid zijn om genoeg te nemen met minder.

Alleen wanneer voor beide partijen het nut van de oorlog laag is, zullen ze ook allebei lage eisen hebben. Dit geeft ruimte voor het vinden van een overeenkomst die acceptabel is voor beide partijen. Wittmans theorie is echter statisch: ze verklaart niet hoe het 'nut' van de oorlog verandert naarmate de oorlog voortduurt. Het is dan ook nuttig om deze theorie verder te ontwikkelen. De eerste stap is om deze dynamiek uit te werken in symmetrische conflicten.

Symmetrische conflicten

Eerder is vastgesteld dat de primaire uitdaging in het onderhandelen over beëindiging van een conflict is een overeenkomst te vinden die beide partijen verkiezen boven voortzetting van de oorlog. Dit kan grafisch worden weergegeven door het verwachte oorlogsnut van de strijdende partijen af te zetten tegen de voorgestelde vredesakkoorden. Figuur 1 laat de positie zien waarin twee gelijkwaardige partijen zich bevinden op het moment dat het conflict een patstelling nadert.

In dit stadium zijn de kosten voor beide partijen nog niet hoog opgelopen, zijn ze nog redelijk optimistisch over hun kans op een overwinning en staat het motief voor de oorlog nog vers in het geheugen. Zowel partij X en Y zullen dan hoge eisen hebben bij de onderhandelingen. Ze zijn alleen bereid een akkoord te sluiten als dit een hoger nut met zich meebrengt dan de verwachte patstelling. Dit is

Bron Wittman, 1979

Figuur 1. Verwacht oorlogsnut in een symmetrisch conflict bij aanvang van het conflict. De X-as geeft de verschillende vormen van een vredesakkoord aan, waarbij een akkoord links gunstig is voor Y en een akkoord rechts gunstig is voor X. Op dit moment hebben beide partijen een hoog oorlogsnut, waarmee ze hoog op de Y-as geplaatst worden. Ze zullen alleen een akkoord tekenen op dit punt, of gunstiger. Dit wordt aangegeven door de pijlen. Duidelijk is dat er geen overlap bestaat tussen punt Y1 en X1. Daardoor is er geen onderhandelingsruimte

16 Kosten kunnen uiteraard ook worden uitgedrukt in het aantal slachtoffers.

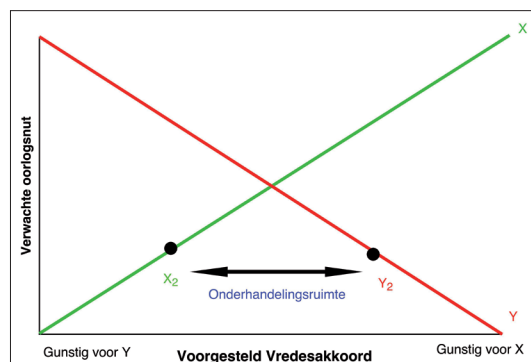
17 Mack, Andrew. 1975. 'Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetrical Conflict'. *World Politics* 27 (2): 175-200, 181.

18 Ibidem.

de ruimte aangegeven met de pijlen: voor partij Y is dit de ruimte links van punt Y1 en voor partij X is dit de ruimte rechts van punt X1. Aangezien er geen overlap is tussen deze twee lijnen op de X-as is er geen onderhandelingsruimte. Er is dus ook geen mogelijkheid voor een vredesakkoord dat kan rekenen op wederzijdse steun. De oorlog wordt dan ook in alle waarschijnlijkheid voortgezet.

Afnemend oorlogsnut

Maar in symmetrische conflicten ervaren beide partijen doorgaans een afnemend oorlogsnut. Naarmate de oorlog voortduurt nemen zowel de financiële als menselijke kosten van de oorlog toe. Daarnaast temperen langdurige conflicten doorgaans de hoop op een overwinning.¹⁹ Bovendien, hoe langer de oorlog voortduurt, hoe meer gebouwen en infrastructuur er wordt verwoest. Dit verlaagt de waarde van het te veroveren object.

Figuur 2. Verwacht oorlogsnut in een symmetrisch, langdurig conflict. Het nut van de oorlog is laag voor beide partijen. Daardoor is partij Y bereid een akkoord te tekenen vanaf punt Y2 naar links. En partij X is bereid ieder akkoord tekenen vanaf punt X2 naar rechts. De grafiek laat zien dat er overlap is tussen punt Y2 en X2. Beide partijen zijn dus bereid om een vredesakkoord te sluiten in het gebied aangeduid als 'onderhandelingsruimte'

dan de verwachte toekomstige situatie. Als een gebrek aan vertrouwen de partijen ervan weerhoudt om een akkoord te sluiten, zal de oorlog alsnog voortduren. Maar dit zal het oorlogsnut alleen maar verder verlagen, en dus de onderhandelingsruimte vergroten. Hoe groter deze ruimte, hoe groter de prikkel wordt om het conflict te beëindigen. Dit vergroot de kans dat vertrouwensproblemen overwonnen worden en dat er een akkoord wordt gesloten.

Wittmans statische verwachte nutstheorie kan dus gebruikt worden om de dynamiek van symmetrische conflicten te illustreren. Moderne conflicten worden echter voornamelijk uitgevochten tussen asymmetrische partijen. De volgende stap is om te onderzoeken hoe deze dynamiek verschilt in dit type conflict.

Asymmetrische conflicten

Asymmetrische conflicten zijn onderhevig aan fundamenteel andere omstandigheden dan symmetrische conflicten. Hier wordt een materieel (maar niet altijd numeriek) superieure statelijke actor geconfronteerd met een materieel inferieure niet-statelijke actor (een 'insurgency'). Een goed voorbeeld van een asymmetrisch conflict is de oorlog in

Hoe groter de onderhandelingsruimte, des te groter de prikkel om het conflict te beëindigen

Onderhandelingen

Figuur 2 laat de positie zien waarin de partijen zich bevinden nadat een langdurige patstelling is bereikt. Dit punt staat bekend als de 'mutually hurting stalemate'.²⁰ Beide zijden verwachten nu een verminderd oorlogsnut en passen hun eisen overeenkomstig aan. Er begint dan een gelegenheid te ontstaan voor onderhandelingen.

Beide partijen zullen liever een akkoord tussen punt X2 en Y2 tekenen dan dat ze de oorlog voortzetten. Dit geeft namelijk een hoger nut

19 De kans dat partij X de oorlog wint, kan natuurlijk groter worden. Maar dat betekent ook dat party Y een kleinere kans heeft om te winnen. In dit geval verplaatsen beide punten evenveel naar rechts. Dezelfde dynamiek geldt in het geval dat party Y aan de winnende hand is. Beide punten verplaatsen dan evenveel naar links. Veranderingen in kans om te winnen hebben dus geen invloed op het ontstaan van onderhandelingsruimte (Wittman 1979, 749-750).

20 Zartman, D. 1993. 'The Unfinished Agenda: Negotiating Internal Conflict'. *Stop the Killing: How Civil Wars End*, ed. R. Licklider. New York: New York University Press, 20-34.

Afghanistan tussen ISAF (hierna: coalitie) van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de Taliban.²¹

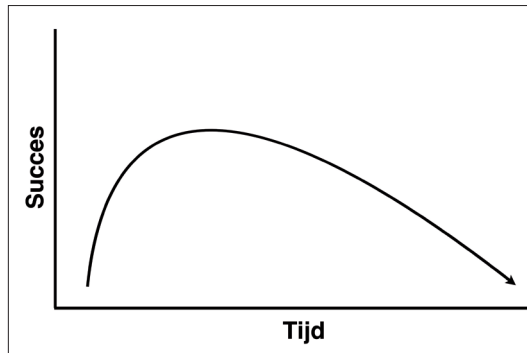
Bij aanvang had de coalitie een groot oorlogsnut. De kosten van de voorafgaande Amerikaans-geleide invasie van Afghanistan eind 2001 bleven binnen de perken vanwege de technologische inferioriteit van de Taliban. Als gevolg hiervan dacht de coalitie bij haar aantreden in december 2001 dat de kans op overwinning groot was. Het ultieme doel (het voorkomen van verdere terroristische aanslagen door islamitische extremisten een 'safe haven' te ontzeggen) leek dan ook binnen handbereik.²²

Guerrillatactiek

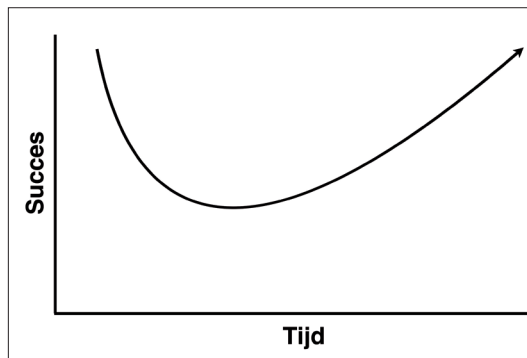
Figuur 3 geeft het verloop van het operationele succes van de coalitie grafisch weer.²³ In de beginfase verliep de missie zeer voorspoedig. Zes maanden na het begin van hun missie klaagden ISAF-troepen zelfs over een gebrek aan actie.²⁴ Als de Taliban op dat moment hun wil en capaciteit om te vechten volledig hadden verloren, dan hadden ze zich onvoorwaardelijk overgegeven. Dit was bijvoorbeeld het geval met Japan na de Amerikaanse nucleaire aanval op Hiroshima en Nagasaki, in 1945.

Maar de oorlog in Afghanistan laat zien dat in moderne conflicten de zwakkere partij eerder van tactiek verandert. De Amerikaanse politicoloog Ivan Arreguín-Toft verklaart dit als volgt: aangezien zwakke partijen geen lange periode van directe confrontatie kunnen volhouden, gaan ze over op een indirecte benadering.²⁵ Dit wordt 'guerrillastrijd' genoemd en bestaat uit zogenaamde 'hit and run' tactieken. Het doel hierbij is om duizenden kleine 'speldenprikken' aan de opponent uit te delen.

De sterkere partij, in dit geval de coalitie, vertrouwt ondertussen nog steeds op directe aanvallen en heeft in toenemende mate moeite om de nu onzichtbare vijand te vinden en te verslaan. In 2003 beschreven sommige troepen hun ervaring dan ook als een kat-en-muisspel.²⁶

Figuur 3. Verloop van het succes van een sterke actor in een asymmetrisch conflict

Figuur 4. Verloop van het succes van een zwakke actor in een asymmetrisch conflict

Naarmate de coalitie verzandde in de guerrilla-oorlog verkleinde haar kans op een volledige overwinning. Tien jaar later sloten sommige experts deze optie zelfs volledig uit.²⁷

- 21 Officieel was ISAF niet in oorlog met de Taliban. ISAF definieerde de eigen rol als het bijstaan van de Afghaanse overheid in het vestigen van een veilige en stabiele omgeving. (<http://www.isaf.nato.int/mission.html>). Als onderdeel hiervan was de primaire gevechtsfunctie van ISAF echter een 'counterinsurgency' campagne tegen de Taliban. Het is deze campagne waarop dit artikel zich richt.
- 22 Biddle merkt op dat einddoelen kunnen worden uitgedrukt in beperkte of grote ambities (Biddle, Stephen D. 2005. American Grand Strategy after 9/11: An Assessment. Carlisle: Strategic Studies Institute, 13). De Verenigde Staten plaatsten zichzelf op de maximale zijde van dit spectrum toen president Bush zei: 'De oorlog tegen terreur [...] zal niet eindigen tot iedere terroristische organisatie van mondiale reikwijdte is gevonden, gestopt en verslagen' (The White House. 2001. Selected Speeches of President George W. Bush: 2001-2008. Washington, 68).
- 23 Succes verwijst hier naar de uitkomst van directe confrontaties.
- 24 *The New York Times*. 2002. For G.I.'s in Afghanistan, War is Hellishly Boring. May 31. <http://www.nytimes.com/2002/05/31/world/for-gi-s-in-afghanistan-war-is-hellishly-boring.html> (november 21, 2014).
- 25 Arreguín-Toft, Ivan. 2001. 'How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict'. *International Security* 26 (1): 93-128.
- 26 CNN. 2003. For U.S. Forces, War in Afghanistan Heats Up. September 9. <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/central/09/08/afghanistan.1>.

Het nut van de oorlog neemt voor de Taliban gestaag toe naarmate het conflict voortduurt. Dat komt omdat de oorlog voor de Taliban, in tegenstelling tot de coalitie, een winstgevende activiteit is

Verminderd nut

Het gebrek aan operationeel succes hangt samen met het oorlogsnut van de coalitie.²⁸ De financiële en menselijke kosten nemen toe, terwijl de kans op een overwinning alleen maar afneemt. Het aanhoudende conflict leidt daarnaast tot verhoogde spanningen tussen het Westen en de mondiale moslimgemeenschap. De oorlog in Afghanistan maakt de kans op toekomstige terroristische aanvallen dus niet kleiner, maar groter.

Met andere woorden: de waarde van het verslaan van de Taliban is afgenomen omdat

het niet meer een vermindering in terreurdreiging symboliseert. Het verminderde oorlogsnut betekent dat de coalitie haar eisen voor een mogelijk vredesakkoord dan ook naar beneden bijstelt.

De Taliban

De dynamiek van de zwakke partij, in dit geval de Taliban, is precies het tegenovergestelde. Figuur 4 geeft dit weer als een U-curve. Vóór de oorlog waren de Taliban zeer succesvol en hadden de macht in Kaboel in handen. Maar toen de oorlog begon werden de Taliban snel verdreven, en voelden zich gemarginaliseerd. Het succes van de Taliban nam pas weer toe toen ze de transitie maakten naar de guerrillaoorlog.²⁹ Dit komt overeen met Mao's theorie dat de factor tijd superieure technologie kan verslaan.³⁰ De opstandelingen moeten daarom directe gevechten vermijden en het conflict rekken, aldus Mao. Ze hoeven geen grote confrontaties te winnen. Ze moeten de vijandelijkheden slechts lang genoeg vol weten te houden tot de opponent vanzelf huiswaarts trekt.³¹ Zij kunnen dit doen, stelt Mao, door zich te vermengen met de bevolking 'als vissen in de zee'.³²

27 Zie Biddle, Stephen D. 2013. 'Ending the War in Afghanistan: How to Avoid Failure on the Installment Plan'. *Foreign Affairs* 92 (5): 49-58, 52-54; Eikenberry, Karl W. 2013. 'The Limits of Counterinsurgency doctrine in Afghanistan: The Other Side of the Coin'. *Foreign Affairs* 92-5: 59-74, 66.

28 Deze twee gaan niet altijd gelijk op. Een actor kan bijvoorbeeld operationeel zeer succesvol zijn, maar als hij hiermee enorme kosten heeft en het te veroveren object niet bijzonder waardevol is, dan valt zijn oorlogsnut alsnog laag uit.

29 Lafraie, Najibullah. 2009. 'Resurgence of the Taliban Insurgency in Afghanistan: How and Why?' *International Politics* 46: 102-113.

30 Katzenbach, Edward L. en Gene Z. Hanrahan. 1955. 'The Revolutionary Strategy of Mao Tse-Tung'. *Political Science Quarterly* 70(3): 321-340, 325.

31 Hammes in Connable, Ben en Martin C. Libicki. 2010. *How Insurgencies End*. Santa Monica: Rand Corporation, 30.

32 Mao in U.S. Marine Corps. 1989. *Mao Tse-Tung on Guerrilla Warfare*. Washington: Department of the Navy, 93.

Aangezien oorlog zowel in absolute als relatieve zin goedkoper is voor de zwakke partij dan voor de sterke, kunnen de Taliban dit langer volhouden dan de coalitie.³³ Zoals de Taliban graag zeggen: het Westen mag de horloges hebben, maar de Taliban hebben de tijd.

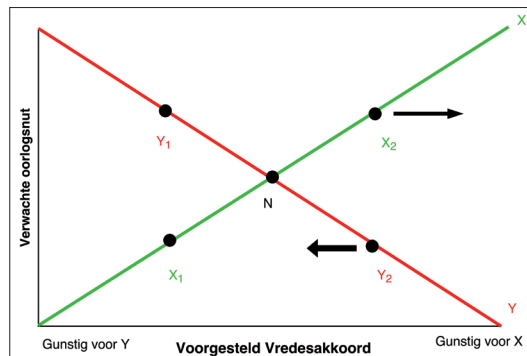
Effecten

Net als bij de coalitie is er een positief verband tussen het operationele succes van de Taliban en het oorlogsnut. In het begin worden de Taliban nog geconfronteerd met hoge kosten als gevolg van zware aanvallen. Gezien de machtonbalans schatten de Taliban de kans op een overwinning dan ook laag in. De waarde van de overwinning is eveneens laag; coalitie-bombardementen hebben veel van hun bezittingen vernietigd.

De Taliban verwachten daarom een laag oorlogsnut, maar het nut neemt gestaag toe naarmate het conflict voortduurt. Dat komt omdat de oorlog voor de Taliban, in tegenstelling tot de coalitie, een winstgevende activiteit is. De Taliban profiteren van het conflict door zich onder meer bezig te houden met illegale handel, zoals de papaverteelt.³⁴ De Taliban zijn ook betrokken bij ontvoeringen (voor losgeld) en illegale mijnbouw.³⁵ Voor hen is oorlog dan ook meer een 'voortzetting van de economie met andere middelen'.³⁶ Hun hernieuwde operationele succes verhoogt vervolgens de kans dat de Taliban het conflict uiteindelijk weten te winnen. Tegelijkertijd stijgt de waarde van het veroverde object (de macht grijpen in Afghanistan). Dit komt doordat de coalitie de infrastructuur van Afghanistan verbetert als onderdeel van hun 'counter-insurgency' campagne. Zo legt ze wegen, bruggen, dammen en elektriciteit aan.

Geen onderhandelingsruimte

Figuur 5 laat de gevolgen hiervan zien voor de kans op het sluiten van een vredesovereenkomst. Met de toename van het verwachte oorlogsnut voor de Taliban zullen zij hun eisen overeenkomstig aanpassen (van X_1 naar X_2), terwijl de coalitie haar eisen naar beneden bijstelt (van Y_1 naar Y_2). Dit betekent dat, in tegenstelling tot symmetrische conflicten, beide partijen naar rechts op de X-as schuiven.

Figuur 5. Het ontbreken van onderhandelingsruimte in een asymmetrisch, langdurig conflict. De strijdende partijen beginnen op punt X_1 (de Taliban) en Y_1 (de coalitie). Op dit moment is er geen onderhandelingsruimte. Naarmate het conflict voortduurt, schuiven ze langzaam op naar punt X_2 en Y_2 . Eenmaal daar aangekomen zal partij X alleen een vredesovereenkomst aangaan rechts van punt X_2 . Partij Y zal op dat moment alleen een akkoord tekenen links van punt Y_2 . Er is opnieuw geen overlap tussen deze punten op de X-as

Zoals de pijlen aangeven, ontstaat er geen onderhandelingsruimte. Noch op moment 1, noch op moment 2 is er een punt op de X-as die beide partijen verkiezen boven voortzetting van de oorlog. Aangezien dit de voornaamste horde is voor de onderhandelingen bij een vredesakkoord is het nu duidelijk waarom asymmetrische conflicten zo veel moeilijker te beëindigen zijn dan symmetrische oorlogen. Deze theorie verklaart dan ook waarom onderzoek van het 'Internationaal centrum voor de bestudering van de radicalisatie en politiek geweld' in Londen concludeert dat alle vredesbesprekingen met de Taliban tot op heden zijn mislukt, ondanks herhaalde constructieve pogingen.³⁷

33 Galula, David. [1964] 2006. *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. London: Praeger Security International, 6-7.

34 Zie Peters, Gretchen. 2009. *How Opium Profits the Taliban*. Washington: United States Institute of Peace.

35 Zie United Nations Security Council. 2014. *Fourth report of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2082 (2012) concerning the Taliban and other associated individuals and entities constituting a threat to the peace, stability and security of Afghanistan*. June 10. New York, 19-20.

36 Keen, David. 2005. *Conflict and Collusion in Sierra Leone*. International Peace Academy. New York: Palgrave, 11.

37 Bew, John, Ryan Evans, Martyn Frampton, Peter Neumann en Marisa Porges. 2013. *Talking to the Taliban: Hope over History?* London: The International Centre for the Study of Radicalization and Political Violence.

Mogelijke tegenargumenten

Critici kunnen vier argumenten maken tegen deze theorie. Allereerst veronderstelt het model dat het conflict bestaat uit slechts twee strijdende partijen. In werkelijkheid is het Afghaanse conflict eerder een strijd tussen drie partijen; de Afghaanse overheid is ook een cruciale actor.³⁸ Deze kritiek is terecht. Maar het opnemen van deze actor leidt alleen maar tot grotere problemen om een overeenkomst te sluiten waarin alle partijen zich kunnen vinden.

De Afghaanse overheid heeft bovendien een aanzienlijk belang in de voortzetting van de vijandelijkheden. Beëindiging van het conflict kan namelijk leiden tot een afname van vitale internationale bijstand. Intensivering van het conflict daarentegen vormt een serieuze bedreiging voor de regering. De Afghaanse overheid steunde daarom de coalitie genoeg om een terugkeer van de Taliban te voorkomen, maar probeerde ook te voorkomen dat deze twee partijen een akkoord zouden sluiten. Deze korte beschrijving van de rol van de Afghaanse overheid is uiteraard niet bedoeld als omvattend. Ze dient alleen om te illustreren dat hoe meer primaire actoren een conflict heeft, hoe kleiner de kans op een vredesakkoord wordt.

Inhoud van het akkoord

Ten tweede kan het model niet de inhoud van een mogelijk vredesakkoord voorspellen. Neutrale buitenstaanders raden misschien het punt aan waar de twee lijnen elkaar kruisen. Dit is aangegeven in figuur 5 met punt N. Het voordeel hiervan is dat het voor beide partijen niet mogelijk is om hun nut te verhogen zonder het nut van de tegenstander tegelijkertijd te verlagen. Bovendien kan geen van beide

zijden een voordeel behalen door de afspraak eenzijdig op te zeggen, aangezien deze partij dan ook extra oorlogskosten zal moeten dragen.

Toch zullen de strijdende partijen deze optimistische visie waarschijnlijk niet hanteren. Het akkoord zal eerder worden vormgegeven door de partij die in dit stadium van de oorlog het sterkst staat, waarbij die de resterende capaciteit en wil van de tegenstander om te vechten in acht zal moeten nemen. Het is daarom niet mogelijk te voorspellen welk punt de partijen zullen hanteren. Het is alleen mogelijk te stellen dat er een punt bestaat dat beide zijden verkiezen boven voortzetting van het conflict.

Speltheorie

Ten derde kunnen speltheoretici wijzen op het feit dat de wil tot het bereiken van vrede geen garantie van slagen biedt.³⁹ Zij stellen dat individuele rationaliteit niet noodzakelijkerwijs leidt tot collectieve rationaliteit.⁴⁰ Een beroemd voorbeeld hiervan is het gevangenen dilemma ('*prisoner's dilemma*'). In dit geval krijgen twee actoren de kans om een wederzijds gunstige uitkomst te behalen door samen te werken. Maar als één van de twee samenwerkt en de ander niet, dan zal de laatstgenoemde een nog groter voordeel krijgen. Het gevolg is dat beide actoren de samenwerking zullen afslaan.

Deze dynamiek geldt ook bij vredesonderhandelingen: beide partijen hebben er vaak niet genoeg vertrouwen in dat de ander zich aan de gemaakte afspreken zal houden. Toch kan dit gebrek aan vertrouwen wel degelijk worden overwonnen door de interventie van een geloofwaardige en neutrale externe partij.⁴¹

Bovendien is de bewering hier niet dat er direct een vredesakkoord zou komen zodra er onderhandelingsruimte ontstaat. Het argument is dat dit soort akkoorden zeer onwaarschijnlijk is wanneer ten minste één van de partijen dit niet in haar belang acht.

Eenheid

Als vierde tegenargument stellen critici dat de strijdende partijen geen zogeheten unitaire

38 Andere relevante actoren zijn Pakistan en het Haqqani-netwerk. Beiden kunnen als spelbederver ('spoiler') optreden tijdens een vredesproces. Zie Stedman, Stephen John. 1997. "Spoiler Problems in Peace Processes." *International Security* 22(2): 5-53.

39 Zie Schelling, Thomas C. 1960. *The Strategy of Conflict*. Harvard: Harvard University Press.

40 Zie bijvoorbeeld Hindmoor 2006.

41 Zie Fortna, Virginia Page. 2008. *Does Peacekeeping Work? Shaping Belligerents' Choices after Civil War*. Princeton: Princeton University Press; Walter, Barbara F. 2002. *Committing to Peace: The Successful Settlement of Civil Wars*. Princeton: Princeton University Press.

actoren zijn. Hiermee wordt bedoeld dat de strijdende partijen aanzienlijke interne meningsverschillen hebben, die een groot obstakel vormen bij het sluiten van een vredesakkoord. Er is inderdaad bewijs dat de actoren in Afghanistan niet unitair zijn. Zo bestond ISAF uit 48 staten.⁴² Begrijpelijkerwijs hadden coalitiegenoten meningsverschillen over hoe een mogelijk vredesovereenkomst er uit zou komen te zien.

Ook de Taliban bestaan uit verschillende groeperingen, die allemaal verschillende wensen hebben.⁴³ De Taliban kunnen daarom hun kansen kunnen spreiden en zich nooit volledig committeren aan een mogelijke overeenkomst. Maar het problematiseren van het unitaire actor model leidt alleen maar tot de conclusie dat een vredesakkoord nóg moeilijker te bereiken zal zijn. Dit tegenargument weerlegt dus niet het centrale idee van de theorie, namelijk dat asymmetrische conflicten moeilijk op te lossen zijn.

Conclusie

Symmetrische conflicten

Uit het vorenstaande kunnen twee conclusies worden getrokken. Het eerste betreft symmetrische conflicten, waarbij twee technologisch vergelijkbare statelijke actoren een tweestrijd hebben. Mocht geen van beide partijen een overwinning weten te behalen, dan zal de verslechterende kosten-batenratio ervoor zorgen dat er na verloop van tijd automatisch onderhandelingsruimte begint te ontstaan. Dit creëert een belangrijke prikkel voor de strijdende partijen om tot een akkoord te komen. Het akkoord ontstaat misschien niet meteen, maar hoe langer het conflict voortduurt, hoe groter de prikkels worden en hoe groter de kans dat de partijen de resterende obstakels voor vrede uit de weg weten te ruimen.

Asymmetrische conflicten

De tweede conclusie betreft asymmetrische conflicten. De casus Afghanistan laat goed zien dat hierin geen automatische onderhandelingsruimte ontstaat. Hierdoor wordt het nagenoeg

onmogelijk om een akkoord te sluiten. Deze theorie verklaart waarom de gemiddelde opstand een decennium aanhoudt, en waarom sommige zelfs meer dan veertig jaar voortduren.⁴⁴

Voorbeelden van zulke langlopende conflicten zijn te vinden in Colombia, waar de overheid sinds 1964 (onder andere) tegen de Marxistische FARC vecht, en in Peru, waar de regering sinds 1980 strijd voert tegen de terreurgroep Lichtend Pad. Zulke langlopende conflicten waren tot voor kort ook in Europa te vinden. Zo vocht de Spaanse regering tussen 1959 en 2011 een lange operatie tegen de Baskische terreurgroep ETA. En tussen 1968 en 2007 gebeurde hetzelfde tussen de Britse overheid en de IRA in Noord-Ierland.

Reikwijdte theorie

De theorie kan in principe worden gegeneraliseerd naar deze andere conflicten, maar ze heeft wel tekortkomingen. De theorie houdt bijvoorbeeld geen rekening met 'seingedrag': acties tijdens de oorlog die ten doel hebben de tegenstander te laten weten dat men bereid is tot een vredesovereenkomst. Een voorbeeld is het instellen van een eenzijdig en tijdelijk staakt-het-vuren. De reikwijdte van de theorie is daarom beperkt tot het verklaren van de uitdagingen van conflictbeëindiging.

Verder onderzoek is nodig om te verklaren hoe actoren in asymmetrische conflicten omgaan met seingedrag en andere manieren om vertrouwen te winnen. De casus Afghanistan is dus alleen geschikt om de basisdynamiek van asymmetrische oorlog te demonstreren. Onderzoek van de twee bovengenoemde beëindigde conflicten is nodig om dit onderwerp verder uit te diepen. ■

42 NATO, 2014. International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. http://www.isaf.nato.int/images/media/PDFs/21041006isaf_placemat-final.pdf (November 18, 2014).

43 Zie Biddle 2013 (noot 27), 53.

44 Zie Connable en Libicki 2010 (noot 31), 27.

Schrijftalent gezocht!

In deze Militaire Spectator is plaatsgemaakt voor een gastcolumn. P. de Vries schrijft over de rol van praktisch inzicht bij het optreden van de militair. Het is de negende in een reeks columns van zijn hand die de komende tijd in de Militaire Spectator gepubliceerd worden.

De redactie van de Militaire Spectator daagt ook andere lezers uit om een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift.

De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Een bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Praktisch inzicht

Brigade-generaal b.d. dr. P.H. de Vries

De karakterdeugden verantwoordelijkheidsbesef, vakmanschap, kameraadschap, respect, moed, veerkracht en discipline bepalen de houding, de instelling van een militair. Deze deugden stellen hem in staat een situatie te herkennen, te doorzien en vast te stellen dat er moet worden gehandeld. Wat er precies moet worden gedaan, vergt enig nadenken. Dat nadenken kan razendsnel gaan, of wat meer tijd vergen. Dat nadenken is bovendien altijd praktisch gericht: wat moet worden gedaan? Dat nadenken kunnen we dan ook het best praktisch inzicht noemen. Dat praktisch inzicht, dat praktisch redeneren, omvat het vaststellen van de technische en morele factoren van invloed, het formuleren van opties, afwegen wat gegeven de omstandigheden tot een goed resultaat kan leiden en tot een besluit komen.

Tot dan toe speelt dit proces zich af in het hoofd van de militair. Dan voegt de wil van de militair zich bij dat besluit en gaat de militair tot handelen over. De wil brengt het besluit tot uitvoering. De omschrijving van dit proces lijkt natuurlijk omslachtig, maar de uitvoering kan razendsnel gaan. Vooral wat betreft het tot gelding brengen van de wil. In sommige geval-

len kan de militair niet anders: hij moet op een bepaalde manier handelen, dat zit in hem, zijn karakter spreekt! Kortom, de deugd van praktisch inzicht vormt het sluitstuk van de militaire deugden! Praktisch inzicht geeft gestalte aan de deugdzame militair!

De militaire karakterdeugden zijn onderling sterk verweven. Verantwoordelijkheidsbesef en kameraadschap kunnen moed genereren, discipline en respect kunnen leiden tot moreel waardig handelen, veerkracht en vakmanschap kunnen bijdragen aan het op verantwoordelijke wijze vervullen van taken, enzovoort. Deze verwevenheid omvat ook de deugd van het praktisch inzicht. Dat houdt in dat de afweging wat te doen in al deze deugden meespeelt. Wat is de doelstelling van het optreden, welke formele regels zijn van toepassing en hoe deze te interpreteren gegeven de omstandigheden, wat is de sociale context, waar ligt mijn empathie, wat zijn mijn eerdere ervaringen? Dit soort praktisch redeneren wordt vaak – en in velerlei opzicht terecht – gezien als de verantwoordelijkheid van officieren. In de moderne oorlogvoering moeten echter ook onderofficieren en soldaten daarmee vertrouwd worden gemaakt!

In een situatie waarin het op alle gebied tegenzit is een snelle terugtocht veelal aanvaardbaar. Dat besluit zal geen moed vergen. Maar een snelle overweging en een snel besluit kan verkeerd zijn. Het kan zijn dat niet alle factoren van invloed in beschouwing zijn genomen. Tijdsdruk kan daarbij een rol spelen. In zulke situaties kan een zekere koppigheid er al gauw toe leiden dat wordt vastgehouden aan een eenmaal genomen besluit, ook al zijn er terechte twijfels. Aan de andere kant kunnen we ook niet altijd maar eindeloos doorgaan met delibereren en twijfelen: op een gegeven moment moet er een besluit worden genomen! En als het dan zover is en het besluit is genomen, wordt onder druk van vragen en kritische opmerkingen het besluit aangepast of zelfs teruggedraaid. Maar ook hier is er geen ondubbelzinnige oplossing.

Praktisch inzicht kan dan ook het best worden omschreven als de houding die een militair in staat stelt een situatie te doorzien, te delibereren over wat is vereist en daarnaar te handelen. De karakterdeugden vergen dát er wat gedaan wordt, de deugd van praktisch inzicht geeft vorm aan wat er wordt gedaan. Deze deugd vereist een goed evenwicht tussen enerzijds een weifelende houding en een gebrek aan besluitvaardigheid onder druk en anderzijds bij het minste of geringste onmiddellijk en impulsief optreden. Praktisch inzicht vereist een helder verstand, het vermogen een situatie zo volledig mogelijk op te nemen en een duidelijke besluitvorming waaraan krachtadig inhoud wordt gegeven. In leidinggevende functies vereist het ook het vermogen ruimte te bieden aan initiatief en het tonen van een sterke persoonlijke betrokkenheid bij de te ondernemen acties.

Het zal duidelijk zijn dat de één meer aanleg heeft voor praktisch inzicht dan de ander. Toch is ook in de ontwikkeling van deze deugd vorming mogelijk. Ervaring speelt hierbij een belangrijke rol. Dat betekent wel dat elke mogelijkheid tot het opdoen van ervaring moet worden aangegrepen. Dit vormingsdoel is vaak belangrijker dan het persoonlijke doel alles in een keer zo goed mogelijk te doen, want dat houdt vaak in dat alle verantwoordelijkheid

wordt toegeëigend en anderen geen gelegenheid krijgen zich daarin te ontwikkelen. Vorming op het gebied van praktisch inzicht vergt dat zaken soms op hun beloop moeten worden gelaten, ook al weten we van tevoren dat de gekozen werkwijze niet tot een optimaal resultaat zal leiden.

We moeten ons daarbij realiseren dat dit soort vorming noodzakelijk is om daadwerkelijk inhoud te geven aan opdrachtgerichte commandovoering. Het eerste element betreft het formuleren van heldere doelstellingen en duidelijk maken wat de rol van elke eenheid en militair is in het realiseren van deze doelstelling. Pas dan kunnen bij haperingen in de tenuitvoerlegging van een doelstelling, decentraal weloverwogen afwegingen worden gemaakt. Het tweede element betreft onderling vertrouwen en begrip. Het maken van een eigen weloverwogen afweging vergt begrip van de ander en zijn bedoelingen. Daarnaast moet de ander erop kunnen vertrouwen dat decentrale afwegingen zorgvuldig plaatsvinden. Onderling begrip en vertrouwen kun je niet afkondigen, dat moet worden opgebouwd! Dat vergt gericht aandacht en tijd! Als we echt bereid zijn om tijd en inspanning te investeren in het ontwikkelen van ervaring – en dus accepteren dat er fouten worden gemaakt – zal de voldoening van alle betrokkenen toenemen. Die voldoening alleen al vormt een geweldige stimulans om het beter te willen doen. Het streven naar kwaliteit komt dan van binnenuit! En dat is de enige manier om te vormen, om mensen te stimuleren in de ontwikkeling van alle facetten van hun militair zijn.

Dat kan niet met functioneringsgratificaties of bonussen. Dit soort instrumenten corrumperen. Het leidt ertoe dat militairen zich inspannen voor de verkeerde reden en als die reden wegvalt, zal ook het gewenste gedrag wegvallen. Hetzelfde geldt voor het verscherpen van toezicht en tucht. Er wordt dan gehoorzaamd uit angst. Zodra de angst verdwijnt omdat het toezicht ontbreekt, zal het gewenste gedrag eveneens wegvallen. Persoonlijk ervaren voldoening in wat je doet, komt van binnenuit. Daar kan geen straf of beloning tegenop! Naar mijn mening is die winst de inspanning meer dan waard. ■

Clausewitz in Breda, Koblenz en Berlijn

Paul Donker doet in zijn artikel 'Clausewitz in Breda, Koblenz en Berlijn' verslag van belangrijk archiefonderzoek naar de wijze waarop het boek *Vom Kriege* van Von Clausewitz is ontstaan.¹ Geweldig dat Nederlands speurwerk in archieven, hoewel er al zoveel onderzoek naar het werk van Clausewitz is verricht, nieuwe feiten oplevert. Juist omdat Clausewitz zo'n vooraanstaande positie in de krijgswetenschap inneemt, is inzicht in de wijze waarop zijn werk tot stand is gekomen van groot belang. Wat ik, als relatieve leek, echter niet goed begrijp is waarom het debat tussen de experts zich, zoals Donker beschrijft, vooral lijkt toe te spitsen op de vragen in welke mate het werk als voltooid moet worden beschouwd en in hoeverre Clausewitz een originele denker was, dat wil zeggen wel of niet door andere wetenschappers uit de Romantiek beïnvloed. Is in plaats van het tijdstip en de mate van verandering de vraag niet relevanter welke inhoudelijke veranderingen en beïnvloeding hebben plaatsgevonden en hoe?

Uit de twee begeleidende notities van Clausewitz en de literatuur komt duidelijk naar voren dat hij nog niet tevreden was en het werk verder wilde ontwikkelen. De mate waarin deze doorontwikkeling is voltooid maakt het werk toch niet minder juist of waardevol? De *Victory Boogie Woogie* is ook nog niet af, maar dit maakt het schilderij niet minder waardevol, integendeel, het geeft inzicht in de wijze waarop de schilder werkte en dacht en juist daarin schuilt de waarde van zijn werk. Moeten we niet vooral de inhoud van de voorliggende tekst van Clausewitz en de doorgevoerde aanpassingen als object van onderzoek be-

schouwen? In zijn tijd stonden de sociale wetenschappen nog in de kinderschoenen. Misschien zouden we Clausewitz als een voorloper daarvan mogen beschouwen. Sommige van zijn concepten lijken bijvoorbeeld op ideaaltypen, maar Max Weber gaf de uitwerking hiervan pas tientallen jaren later vorm. Clausewitz leefde en werkte tijdens de overgang van Verlichting en Rationalisme naar de Romantiek, een periode waarin het kennisbegrip volop in beweging was. Het werk van Clausewitz kent nog geen uitgekristalliseerd begrip van theorie. Is het in zo'n tijd dan voor een zelfkritische Clausewitz niet onmogelijk om anders te concluderen dan dat verdere ontwikkeling noodzakelijk is?

Juist omdat Clausewitz nog zo zoekende was naar de beste vorm van zijn werk is het aannemelijk dat hij naar wetenschappers om zich heen keek. Herberg-Rothe² heeft naar mijn mening overtuigend laten zien hoe met name het eerste hoofdstuk, dat de meeste aanpassingen heeft ondergaan, alleen goed begrepen kan worden door het te plaatsen in de context van de Romantiek. Hoe geloofwaardig is het dat een voorloper van de sociale wetenschappen niet door andere wetenschappers zou worden beïnvloed?

Het expertdebat dat Donker schetst wekt de indruk alsof men wil aantonen dat Clausewitz thuishoort in de Verlichting en niet in de Romantiek en het daarmee samenhangende nationalisme en Pruisisch militarisme. Het is duidelijk dat dergelijke verbanden gevoelig zijn, maar het omzeilen van deze invloeden is geen oplossing. Is het niet beter om deze relaties expliciet onderwerp van studie te maken, bijvoorbeeld zoals Boterman doet in zijn studie *Cultuur als macht*?³

Een ontkenning van het romantische karakter van met name het eerste hoofdstuk van het eerste boek doet naar mijn mening onvoldoende

1 P. Donker, 'Clausewitz in Breda, Koblenz en Berlijn. Een onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van *Vom Kriege*', in: *Militaire Spectator* 184 (2015) (7/8) 321-333.

2 A. Herberg-Rothe, 'Theory and Practice: The Inevitable Dialectics', in: *Militaire Spectator* 184 (2015) (4) 160-172.

3 F. Boterman, *Cultuur als macht. Cultuurgeschiedenis van Duitsland, 1800-heden* (Amsterdam, Arbeiderspers, 2013).

recht aan de waarde van de in dit hoofdstuk behandelde concepten zoals de *trinity*, de samenhangende drie-eenheid van emotie/geweld, stochastiek/onzekerheid en rede/*policy*. De tijdens de Romantiek ontwikkelde concepten zoals de dialectiek van Hegel kunnen helpen bij het begrijpen van de samenhang en interactie tussen deze elementen, die zo bepalend zijn voor de professie van de krijgshoofd. Schuurman heeft bijvoorbeeld laten zien dat *Vom Kriege* ook toepasbaar is op hedendaagse conflicten.⁴ Ook de strijd tegen IS en misschien ook de besluitvorming rond de ramp met de MH17 is hiermee beter te begrijpen. Inzicht in de betekenis van de *trinity* zal helpen om de inzet van geweld beter te beheersen.

Een goed voorbeeld van een studie naar de intellectuele beïnvloeding van standpunten en handelwijzen door het wetenschappelijke klimaat in Duitsland tijdens de Romantiek is de biografie over Thorbecke van Jan Drentje. Drentje laat zien hoe het idealistische liberale denken van Thorbecke werd beïnvloed in de periode 1820-1824, waarin hij in Duitsland verbleef. De studie toont aan dat Thorbeckes vooral in Duitsland ontwikkelde organische

visie op (staats)recht, geschiedenis, economie en de relatie individu-staat duidelijk herkenbaar is in het Huis van Thorbecke dat nog steeds onze staatsinrichting bepaalt.⁵ Een degelijke studie naar het denken van Clausewitz zou meer inzicht in de betekenis van *Vom Kriege* kunnen opleveren. Thorbecke liep in Nederland niet te koop met de inzichten die hij in Duitsland had opgedaan. De Nederlandse nuchtere wetenschap moest niet veel hebben van vage Duitse zweverigheden. Ook nu zijn veel van deze romantische theorieën lastig te begrijpen en niet alles is even waardevol. Maar omdat inzicht hierin tegelijkertijd onontbeerlijk is om Clausewitz en daarmee het begrip oorlog goed te doorzien, zal het lonen om zijn werk verder te onderzoeken en uit te leggen. De Nederlandse ontdekkingen zullen hier zeker aan bijdragen. ■

KLTZ drs. H. Warnar

4 B.W. Schuurman, 'Clausewitz en de new wars denkers. Een nieuwe kijk op het trinitaire concept en de critici', in: *Militaire Spectator* 179 (2010) (1) 33-43.

5 J. Drentje, *Thorbecke. Een filosoof in de politiek* (Amsterdam, Uitgeverij Boom, 2004), bijvoorbeeld 147-150, 175-179, 190-193, 245-246, 256-257 en 411.

ANTWOORD OP MENINGEN VAN ANDEREN

Het is uiteraard zeer plezierig voor een auteur om te kunnen constateren dat je artikel gedegen en met veel interesse wordt gelezen. Henk Warnar maakt in zijn reactie tevens duidelijk dat hij de waarde van het onderzoek naar de eerdere versies van *Vom Kriege* volledig onderschrijft. Wij verschillen dan ook niet zozeer van mening; Warnar is meer op zoek naar de vervolgstappen in mijn onderzoek. Zijn reactie geeft mij een mooie gelegenheid een tipje van de sluier op te lichten.

Wat is nu de betekenis van de drie ontdekkingen in Breda, Koblenz en Berlijn? Ik vermoed dat dit tweërlei is. Ten eerste zal er meer aandacht komen voor de bibliografische aspecten van Von Clausewitz. Wanneer schreef hij precies welk gedeelte? Wat is de juiste volgorde tussen de verschillende teksten die wij van zijn hand hebben? Het is zeer opvallend dat er van deze belangrijke militaire denker géén officiële bibliografie is. Er zijn, zoals Warnar ook aangeeft, tal van boeken over de context, oftewel de wetenschappelijke, de militaire, de filosofische omgeving waarin Clausewitz opgroeide en werkte. Maar geen enkele onderzoeker heeft helaas ooit de moeite genomen precies vast te leggen welke teksten Clausewitz nu op welk moment schreef. Daardoor – en daarmee komen we bij het tweede punt – is het eigenlijk onmogelijk om de conceptuele ontwikkelingen tussen de

MENINGEN VAN ANDEREN

Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung	Vom Kriege
<p>Aphorisme 22 Aus dem Vorstehenden erhält man folgendes Resultat für die Theorie. Der Krieg verändert in der Wirklichkeit oft seine Natur, und wird hinsichtlich seiner Gesamterscheinungen aus folgenden drei Tendenzen zusammengesetzt: 1) aus der ursprünglichen Gewaltsamkeit seines Elements, dem Hasse und der Feindschaft, die wie ein blinder Naturtrieb anzusehen sind; 2) aus dem Spiele der Wahrscheinlichkeiten und des Zufalls, die ihn zu einer freien Seelentätigkeit machen; 3) aus der untergeordneten Natur eines politischen Werkzeugs, wodurch er dem bloßen Verstande anheimfällt. – Die Leidenschaften, welche im Kriege entbrennen sollen, müssen daher schon in den Völkern vorhanden sein; der Umfang, welchen das Spiel des Muthes und Talents im Reiche der Wahrscheinlichkeiten und des Zufalls bekommen wird, hängt von der Eigentümlichkeit des Feldherrn und des Heeres ab; die politischen Zwecke aber gehören der Regierung allein an.</p>	<p>§28. Resultat für die Theorie Der Krieg ist also nicht nur ein wahres Chamäleon, weil er in jedem konkreten Falle seine Natur etwas ändert, sondern er ist auch seinen Gesamterscheinungen nach, in Beziehung auf die in ihm herrschenden Tendenzen eine wunderliche Dreifaltigkeit, zusammengesetzt aus der ursprünglichen Gewaltsamkeit seines Elements, dem Haß und der Feindschaft, die wie ein blinder Naturtrieb anzusehen sind, aus dem Spiel der Wahrscheinlichkeiten und des Zufalls, die ihn zu einer freien Seelentätigkeit machen, und aus der untergeordneten Natur eines politischen Werkzeuges, wodurch er dem bloßen Verstande anheimfällt. Die erste dieser drei Seiten ist mehr dem Volke, die zweite mehr dem Feldherrn und seinem Heer, die dritte mehr der Regierung zugewendet. Die Leidenschaften, welche im Kriege entbrennen sollen, müssen schon in den Völkern vorhanden sein; der Umfang, welchen das Spiel des Mutes und Talents im Reiche der Wahrscheinlichkeiten des Zufalls bekommen wird, hängt von der Eigentümlichkeit des Feldherrn und des Heeres ab, die politischen Zwecke aber gehören der Regierung allein an. [...]</p>

teksten en dus de geestelijke ontwikkeling die Clausewitz zelf doormaakte te reconstrueren en te begrijpen. En dat hindert uiteindelijk onze interpretatie van zijn werk. Feitelijk weten we onvoldoende hoe *Vom Kriege* is ontstaan.

Juist omdat *Vom Kriege* onvoltooid is zouden we precies moeten weten welke geschriften hieraan ten grondslag liggen. Warnar refereert in zijn reactie aan het beroemde schilderij *Victory Boogie Woogie* dat Piet Mondriaan ook nooit volledig heeft voltooid. Hij stelt terecht dat dit feit op zich het meesterwerk niet waardeloos maakt. Maar bij Mondriaan weten we wel zeer nauwkeurig wanneer hij wat heeft geschilderd, omdat hij zelf op elk werk een jaartal heeft gezet. Zodoende kunnen we zijn persoonlijke ontwikkeling volledig reconstrueren. En daardoor kunnen we *Victory Boogie Woogie* goed plaatsen binnen zijn oeuvre en het dus uiteindelijk ook begrijpen. Sterker nog, heel recent heeft de conservator van het Haags

Gemeentemuseum ontdekt dat Mondriaan figuratieve tekeningen, die hij eerder in Nederland had gemaakt, heeft meegenomen naar Parijs en dat hij die daar als uitgangspunt heeft gebruikt om abstracter te gaan schilderen. Door deze ontdekking is de onderlinge ontwikkeling tussen de werken nog inzichtelijker geworden. Ik hoop hiermee aan te tonen dat gedegen kennis over het gehele oeuvre van Clausewitz noodzakelijk is voor een goede interpretatie van *Vom Kriege*.

Laat me dit illustreren met zijn concept van de wonderbaarlijke drie-eenheid, waarvan Warnar terecht zegt dat dit nog steeds bruikbaar is bij ons begrip van moderne oorlogen. Maar wanneer heeft Clausewitz dit concept nu precies bedacht? Tot voor kort werd aangenomen dat dit eigenlijk vrij laat in zijn leven is gebeurd. Volgens Andreas Herberg-Rothe bedacht hij het pas tijdens de revisie van het beroemde eerste hoofdstuk van Boek I. We

hebben het dan over de periode 1827-1830, in de tijd van de Duitse Romantiek. De manuscripten in Berlijn en Koblenz lijken Herberg-Rothe gelijk te geven. In de 'oude' versie van Boek I wordt de wonderbaarlijke drie-eenheid in het geheel niet genoemd, maar het staat wel in het gereviseerde eerste hoofdstuk. Dit zou kortweg betekenen dat het concept dus uit de periode van de Romantiek stamt en dus ook zo zou moeten worden begrepen.

Clausewitz behandelt dit concept echter ook in aforisme nummer 22 en dat simpele feit kan het hele verhaal letterlijk op zijn kop zetten. In het bijgaande schema heb ik de volledige tekst van aforisme 22 gezet naast die van paragraaf 28 hoofdstuk 1, Boek I in *Vom Kriege*. Met oranje is aangegeven waar de twee teksten overeenkomen en met blauw waar ze fundamenteel verschillen.

De overeenkomsten zijn natuurlijk onmiskenbaar en daarmee wordt het cruciaal om te weten wanneer Clausewitz zijn *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* heeft geschreven. Want als nu vast komt te staan dat deze tekst daadwerkelijk de eerste versie is van *Vom Kriege*, is onmiddellijk het verhaal van tafel dat de wonderbaarlijke drie-eenheid vanuit de Romantiek moet worden begrepen. De kern van dat concept zou Clausewitz dan immers al veel eerder hebben bedacht en daardoor is er juist géén link met de Romantiek: die stroming stond toen (pas) op het punt van doorbreken en

kan dus nooit als inspiratiebron hebben gediend. De volgorde tussen de verschillende manuscripten is dus cruciaal en gaat vooraf aan de interpretatie.

We kunnen met bovenstaand voorbeeld nog een stap verder gaan. De overeenkomsten tussen beide teksten is frappant, maar ik denk dat de verschillen eigenlijk nog belangrijker zijn. Volgens mij geven ze ons tevens een heldere indicatie welke van de twee teksten het eerst is geschreven. Ik kan me namelijk niet voorstellen dat Clausewitz zijn beroemde opmerking '*Der Krieg ist also nicht nur ein wahres Chamäleon*' vergat mee te nemen bij het ontwikkelen van zijn aforismen. Dat is zo'n mooie vondst dat hij die ongetwijfeld ook in een (apart) aforisme had opgenomen als die uit *Vom Kriege* was ontstaan. Ook het feit dat het begrip 'wonderlijke Dreifaltigkeit' en het 'volk', 'de veldheer en zijn leger' en de 'regering' alleen in *Vom Kriege* voorkomen, maken het aannemelijk dat dit latere toevoegingen zijn van het oorspronkelijke aforisme 22. Kortom, als vast komt te staan dat *Aphorismen über den Krieg und die Kriegführung* daadwerkelijk de eerste versie is van *Vom Kriege*, weten we wanneer Clausewitz zijn wonderbaarlijke drie-eenheid heeft bedacht en hoe zich dat verder heeft ontwikkeld. ■

Drs. P. Donker

Oproep voordrachten Kooy Prijs 2016

Het Koninklijk Instituut KIVI NIRIA roept op tot voordrachten voor de Kooy Prijs 2016.

Scripties over defensie- of veiligheidstechnologie van studenten van technische hogescholen of universiteiten kunnen tot 31 december 2015 worden ingediend. Meer informatie over de procedure is te vinden op www.kivi.nl/dv of via e-mail naar dv@kivi.nl.

Aan de prijs is een geldbedrag van duizend euro verbonden. De prijs wordt op 13 april 2016 uitgereikt op de legerplaats in Stroe. Het afgelopen jaar won ing. Steven Klaassen de Kooy Prijs met zijn bachelor-afstudeeropdracht over verbetering van de behandeling tegen zenuwgasvergiftiging.

Flashback

Frans Matser – publicist*

Drie dagen zat hij hier nu al. In een tent zonder airco. En doodmoe door gebrek aan slaap. De vliegtuigen en helikopters vlogen af en aan hier op Kandahar Airfield of KAF, zoals iedereen zei. Je kon geen oog dichtdoen. Luchtmachtcollega's die hier gestationeerd waren konden dat kennelijk wel. 'Na een week of drie lukt het wel', had een korporaal gezegd. 'Als je moe genoeg bent en een paar weken niets anders hoort dan stijgende en dalende vliegtuigen, dan blokkeren je hersenen dat geluid, net als mensen in Nederland die langs een spoorweg of langs een snelweg wonen.' Hij hoopte niet dat hij hier zo lang moest blijven. Hij wilde naar huis. Vier maanden was lang genoeg geweest. Amerikanen zaten hier soms meer dan een jaar. Meer dan een jaar! Hij kon het zich haast niet voorstellen. Zo lang bleef je nooit scherp. Vier maanden ging net. Zes misschien max. En scherp blijven was hier nodig, tenminste als je regelmatig naar buiten ging. En hij was naar buiten geweest. Op patrouille, naar Chora, Poentjak en door de Baluchi-vallei, die er vanuit Kamp Holland in de verte bij ondergaande zon zo mooi uitzag. Maar als je er patrouille reed was het andere koek. Op de *base* viel het wel mee. Het gebulder van een C-17 verstoorde zijn overpeinzingen.

Zondag was hij uit Deh Rawod gekomen met een Amerikaanse Black Hawk. Laagvliegend over de poppyvelden en de quala's. Een mooi gezicht. Halverwege had de piloot plotseling wat *flares* afgeschoten. Je kon de hitte voelen door de vensters van de Black Hawk, waar geen ruiten in zaten. De boordschutter, had plotseling het vuur

geopend op de grond. Het blijven cowboys, die Amerikanen. Daarna was het verder rustig gebleven en had hij weer genoten van de afwisseling tussen ruige bergen, kale woestijn en beeldschone *green zones*. En een paar foto's gemaakt voor thuis. Na drie kwartier waren ze veilig in Tarin Kowt geland.

Maandag had hij door zullen vliegen naar Minhad en van daaruit door naar Kreta voor het adaptatieprogramma. Hoefde voor hem niet zo. Maar op het laatste moment was een Amerikaanse C-17 niet gekomen. Dinsdag had hij drie keer een nieuw tijdstip gekregen. Het was iedere keer op het laatste moment veranderd. En toen hij eindelijk in de Australische Hercules zat, mocht hij – na een uur wachten met draaiende motoren – weer uitstappen. Hij had nog net gezien hoe een heel peloton bleek en vermoeid ogende Australische *Special Forces* naar binnen schoof voor ze opstegen. Waarschijnlijk van Task Force 66. Prioritering heette dat. De DVVO-man van MOVECOM in het kantoortje op de basis maakte er een grapje van: 'krijg de prioritering!', zei hij tegen iedereen die zijn kantoor verliet. *Maybe Airlines* deed zijn naam weer eer aan vandaag. De Nederlandse Dash. Een klein transporttoestel, dat Nederland gehuurd had om bij gebrek aan beschikbare luchtmacht-capaciteit ook wat transportcapaciteit in de lokale *pool* te stoppen, was al een week defect. Geen reservedelen. Dus liepen de andere NAVO-partners niet over van enthousiasme om Nederlandse passagiers over te nemen. 'Voor wat hoort wat', was hier het motto. Doe jij wat voor mij, doe ik wat voor jou. En als je geen spullen had, was dat lastig, heel lastig. De mannen van MOVECOM werden er soms gek van, voor de

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser, publicist, en dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der mariniers.

honderdste keer bedelen om een kist of een paar zitplaatsen bij hun Amerikaanse, Britse of Duitse collega's.

Hij keek met gemengde gevoelens terug op de afgelopen maanden. Op een of andere manier was het toch onwerkelijk, vechten. Schieten op andere mensen, die weer op jou schoten. Soms leek het net een spel. Maar wel een dodelijk spel. De kracht van de Taliban zat hem niet in hun vuurdiscipline en in het juist toepassen van de richtregels. De AK-47 werd meestal op de snelvuurstand gebruikt en niet op enkelschots. Dat maakte per slot veel meer indruk. Hij had thuis in Nederland ook een paar keer met een Kalasjnikov geschoten. Leuke buks. Simpel, ongevoelig voor storing en bij enkelschots tot een meter of honderd redelijk betrouwbaar. Maar bij snelvuur had je er weinig aan. Tenminste, als je wat wilde raken. Die vuurgevechten waren tijdens zijn eerste uitzending geweest. Maar in deze tweede periode was er veel veranderd. IED's plaatsen was de nieuwe tactiek. En die bembommen waren shit. Vooral als je de poort uit moest in een YPR of – nog erger – in een MB. Want er waren nou eenmaal geen Bushmasters genoeg. En iedereen had de verwoestende uitwerking van de IED gezien op MB's en YPR's. De YPR was van onderen zo vlak als een pannenkoek en dus werd alle energie van de explosie door het voertuig geabsorbeerd. Geen prettig vooruitzicht. De MB had nauwelijks bepantsering. Vrijwel niemand was daar de afgelopen maanden bij een aanslag onbeschadigd uitgekomen. Natuurlijk, het eerste voertuig van elke patrouille was een Bushmaster en je probeerde in het spoor te blijven rijden, maar voor een MB moest je toch kiezen voor het linker- of het rechterspoor. De spoorbreedte van een Bushmaster was bijna een meter breder dan van een MB. Gokken dus.

Lucky Dutch werden ze tijdens zijn eerste uitzending genoemd, omdat er de eerste maanden relatief weinig slachtoffers waren gevallen. Maar ook dat kwam volgens hem door de tactiek van de Taliban. Prestige was alles in deze cultuur. Dus je viel geen wielvoertuig aan, maar een rupsvoertuig. Maar de YPR kon

gelukkig wel wat hebben en schervesten, keflarhelmen en goede trainingen deden de rest. Maar de 'Talibs' hadden hun lessen geleerd in de laatste maanden. Van *troops in contact* (TIC's) naar IED's en van harde doelen naar zachte doelen. Bij de Taliban werkte de afdeling *lessons learned* heel behoorlijk, moest hij helaas vaststellen.

Twee keer was mooi geweest. Hij geloofde niet dat hij er over een jaar weer zin in zou hebben, en zijn vrouw zeker niet. Twee keer was mooi geweest en hij had zijn plicht gedaan. Zijn

Op een of andere manier was het toch onwerkelijk, vechten; soms leek het net een spel, maar dan wel dodelijk

contract liep volgend jaar af en hij zou het niet verlengen. Ergens anders bakken ze ook brood. Hij zou de spanning en de kameraadschap wel missen. Maar thuis... Volgend jaar gingen ze misschien naar Afrika. Weer want anders na Bosnië, Irak en Afghanistan. Maar of hij meeging? Hij wist het nog niet. Hopen dat er nu eindelijk een kist kwam om hem naar huis te brengen. Naar de filemeldingen en de Hollandse regen. Dat hij daar nog eens naar zou verlangen. Een Chinook klapwiekte weg in zuidelijke richting. Weer geen plaats voor hem. Wachten maar... en nadenken.

Beneden roept zijn vrouw dat het eten klaar is. Hij legt het beduimelde groene schriftje weer terug in de kast. De radio meldt dat bij een offensief van de Taliban de plaats Kunduz is gevallen. Iedere keer als Afghanistan in het nieuws is, leest hij weer in z'n oude dagboekantekeningen. Het moet gewoon. Hij weet niet waarom. Ook nu hij al zes jaar de dienst uit is. Hij ziet alles weer voor zich, ruikt de geuren van de woestijn, quala's, bloed en zweet. Hij kan het nog niet van zich afzetten en weet niet of dat een goed of een slecht teken is. ■

De schaduw van de grote broer

Door Laura Starink
Amsterdam (Atlas Contact) 2015
344 blz.
ISBN 9799045028125
€ 19,99

De voormalige Sovjetkolonies liggen anders dan bij andere wereldrijken niet ver weg over zee, maar grenzen aan het moederland, dat zich moeilijk bij het verlies van het imperium neer kan leggen.' Met deze gedachte in haar achterhoofd maakte journaliste en Oost-Europakenner Laura Starink een boeiende rondreis door het voormalige Sovjetimperium. In haar zoektocht naar de verwerking van de Tweede Wereldoorlog in Letland, Polen en Oekraïne werd zij echter door de actualiteit ingehaald. Door haar boek *De schaduw van de grote broer* lopen dan ook twee lijnen: aan de ene kant de oorlogsgeschiedenis van een grensstreek die balanceerde tussen de Duitse en Russische bezetting, aan de andere kant het recente geweld in Oekraïne, de annexatiepolitiek van de Russische president Poetin en de nieuwe angst voor Rusland in de Oost-Europese landen. Dat deze beide lijnen nauw met elkaar verweven zijn, wordt al snel duidelijk.

Letland en Polen

Het eerste deel speelt zich af in Letland, waar Starink de moeizame relatie tussen Letten en Russen in kaart brengt. Letland heeft van de drie Baltische staten de grootste groep etnische Russen binnen zijn

landsgrenzen wonen. Deze Russische minderheid heeft het gevoel door Riga als tweederangsburgers te worden weggezet en heeft zonder Lets staatsburgerschap maar weinig rechten in het land. Aan de andere kant werden de Letten jarenlang door de Russen overheerst. Ook worden zij nog altijd beschimpt om hun rol als soldaten in de SS-legioenen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voor veel Letten speelt dan ook de angst dat de schaduw van de grote broer, na Oekraïne, ook op hen dreigt te vallen. Vooral uit het interview met de Letse politicoloog Andis Kudors blijkt de angst voor de Russische invloed. Sinds het geweld in Oekraïne heerst onder de Letse bevolking een op zijn minst bedachtzame houding tegenover Rusland.

Ook in het tweede land, Polen, staat de moeizame verwerking van de Tweede Wereldoorlog centraal. Op 10 juli 1941 werd in Jedwabne (Oost-Polen) de joodse bevolking in een schuur bijgedreven en levend verbrand. De daders waren geen Duitsers, zoals de naoorlogse geschiedenisboeken beweren, maar Poolse boeren die in het machtsvacuüm na het vertrek van het Rode Leger en voor de komst van de Duitsers hun kans schoon zagen. Veel boeren in het oosten van Polen

hielden de joden verantwoordelijk voor de communistische terreur en de massadeportaties onder Stalin. Onder de stilzwijgende goedkeuring van de rooms-katholieke kerk heeft de Poolse bevolking van Jedwabne volgens Starink 'het beest in zichzelf losgelaten, toen hen de kans werd geboden.' Deze tragische gebeurtenis kan maar moeilijk een plaats vinden in de Poolse geschiedenis. Voor veel Polen is de haat tegen de joodse bevolking nog altijd een gevoelig onderwerp en Starink ondervindt de nodige moeite wanneer zij in de interviews met de dorpsbewoners dieper op het onderwerp ingaat. Net als Letland geldt ook voor Polen dat het land worstelt met zijn rol in de oorlog en de verhouding met Rusland. Ook blijkt uit deze gesprekken dat in geen enkel ander Europees land de steun voor Oekraïne groter is.

Duits Kaliningrad

De volgende halte op de reis van Starink is de Russische stad Kaliningrad, die oorspronkelijk Königsberg heette. Deze Duitse stad werd als oorlogsbuit in 1945 aan de Sovjet-Unie toegevoegd en is sinds 1991 een Russische enclave op de grens met Polen en Litouwen. Dit stukje Rusland in het midden van Europa is sinds de crisis in Oekraïne sterk geïsoleerd geraakt. Ook hier gaat Starink op zoek naar de oorlogsgeschiedenis, zoals de bevrijding van de stad door het Rode Leger, die gepaard ging met het verkrachten, uithongeren en deporteren van vele Duitse inwoners. Nergens is de spanning tussen Rusland en het Westen zo voelbaar als in Kaliningrad, de thuisbasis van de Russische Oostzee-vloot. In het verre

Moskou beschouwt men de inwoners van Kaliningrad als te westers en lijkt de stad geen eigen identiteit meer te hebben. Afgescheiden van het moederland, de communistische façade de rug toegekeerd en nieuwsgierig naar de verdwenen Duitse cultuur van de stad, zoeken de 'Keningsbergers' een nieuwe modus vivendi in de schaduw die over hen geworpen wordt.

Oorlog tussen Oost en West

Het laatste deel van het boek gaat over Oekraïne, waar Starink een bezoek bracht aan de brandhaarden Odessa, Dnepropetrovsk en Slavjansk. Op deze plaatsen heeft de annexatiepolitiek van Poetin haar diepste sporen achtergelaten. Starink sprak hier met een aantal ooggetuigen van het geweld tussen de door Rusland gesteunde separatisten en het regeringsleger. Dat de situatie zeer uitzichtloos is, wordt al

snel duidelijk wanneer een Russische sympathisant volhoudt dat alle Oekraïners fascistes zijn, terwijl een politieagent op zijn beurt de politiek van Poetin vergelijkt met Stalins terreur. Het beeld is helder en voor nuanceren is geen ruimte. De ene na de andere haatdragende boodschap wordt onder de bevolking verspreid, zonder een greintje aandacht voor de historische werkelijkheid. Door het inzetten van de Russische media om de bevolking in Oost-Oekraïne mentaal te bewerken, poogt Moskou het conflict naar zijn hand te zetten. Hoewel het boek ook aandacht besteedt aan het neerhalen van MH17, zijn dit maar enkele pagina's te midden van alle andere ellende in Oekraïne, zoals geweld, corruptie en werkloosheid. In geen enkel ander land is de schaduw van de grote broer dan ook zo zwaar gevallen.

Dankzij haar journalistieke ervaring en vlotte schrijfstijl weet Starink de aandacht van de lezer zonder moeite vast te houden. Met veel empathie voor de personen die ze interviewt, met oog voor ironie en af en toe zelfs persoonlijke angst, heeft Starink met *De schaduw van de grote broer* een indrukwekkend boek geschreven, al zou het geen kwaad hebben gekund hier en daar uitvoeriger in te gaan op de geopolitieke kant van de situatie. De rol van het Westen komt bijvoorbeeld slechts terloops ter sprake. Niettemin heeft Starink een prachtig werk afgeleverd waarin zij er bijzonder goed in slaagt de grillige, soms pijnlijke en vaak moeizame geschiedenis met de grote broer treffend weer te geven. ■

C.J.T. Crins MA

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Nep

Linda Polman

Als we het verhaal kunnen geloven, zou de achttiende-eeuwse, grote Russische militair Grigori Aleksandrovitsj Potemkin een mobiel nepdorp rond door Rusland met de bedoeling zijn minnares, tsarina Katerina de Grote, te behagen en bekoren. Op de oever van de Dnjepr, waarover hare majesteit naar de Krim reisde, liet hij het dorp opbouwen om het uitzicht van zijn geliefde te verfraaien. Om het beeld te completeren, liet de veldmaarschalk ook dozijnen nepboeren aanrukken om enthousiast naar de voorbijvarende heerseres te zwaaien. Als het keizerlijke vaartuig het 'Potemkin-dorp' gepasseerd was, werd het haastig afgebroken, op ossenkarren geladen en verderop langs de route opnieuw opgebouwd.

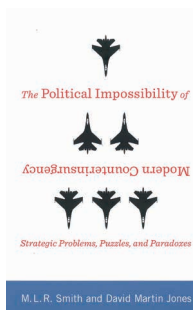
Als het met een dorp en juichende landarbeiders kan, kan het ook met een eiland en een vluchtelingenstroom. Dat vindt Turkije tenminste. Deze hele zomer lang was de smalle zeestraat tussen het Griekse eiland Lesbos en de kust van Turkije een soort Prinsengracht-op-Koningsdag, zo propvol rubberbootjes met vluchtelingen erin. De tsunami van migranten en vluchtelingen was gewoon niet te stuiten, zei Turkije. Ik was eind september zelf op Lesbos. Op welk moment van de dag ik ook over de zee uitkeek vanaf Lesbos' stranden, altijd zag ik wel tien of twaalf bootjes tegelijkertijd de oversteek maken. De Turkse kustwacht bewoog ijverig heen en weer over het water, ook dát kon ik zien vanaf Lesbos, maar zodra de bewakers voorbij waren, gingen de bootjes plons! weer te water. Van de 400.000 Syriërs, Irakezen en anderen die de oversteek dit jaar al maakten, landden er 200.000 op het kleine Lesbos.

Tot op een ochtend, begin oktober, de wereld rondom Lesbos zomaar opeens veranderde. Alsof er een kraan was dichtgedraaid, was er pardoes geeneen bootje meer te zien. De Lesbosers waren verstomd. Ze waren vergeten hoe fraai en vredig hun uitzicht was geweest voordat de ellende begon. De sprookjesachtige ochtend volgde op een dag van keiharde

politieke onderhandelingen in Brussel. Stralend waren EC-president Juncker en Turkije's president Erdogan op het bordes van de EU verschenen: ze waren het eindelijk eens geworden over een gezamenlijk vluchtelingenbeleid. Hun oplossing voor de 'onstuitbare tsunami' bleek zo simpel als wat te zijn: in ruil voor de belofte van Turkije om vluchtelingen in Turkije te houden, in het kader van de door de EU zo vurig gewenste 'opvang in de regio', krijgt Turkije méér NAVO-troepen (het getal van vierduizend circuleert, die moeten helpen om Turkije's zuidgrens tegen Russische dreigingen te beschermen) en meer NAVO-Patriotketten. Turkije heeft bovendien zijn oude wens van een versoepelde visumregeling voor Turken die naar Europa willen weer bovenaan de EU-agenda gekregen én krijgt een miljard euro voor hulp aan vluchtelingen op Turks grondgebied.

De wonderbaarlijke stilte voor de kust van Lesbos duurde nog geen 48 uur. Toen kwamen de vluchtelingen weer, maar nu 's nachts, als het ook op de Aegische Zee stervenskoud is en pikkedonker. Turkije is in de onderhandelingen over de vluchtelingenstroom naar de EU een sardonische sluiswachter. Overdag laat Turkije zien zeer wel in staat te zijn om de kraan dicht te houden; 's nachts bewijzen ze dat ze de kraan naar believen weer kunnen opendraaien. Zonder Turkije geen oplossing voor het vluchtelingenprobleem. Binnenkort beginnen dan ook de onderhandelingen in Brussel over Turkije's volgende – en liefste – wens: het Turkse EU-lidmaatschap. Zolang blijft het kraantje bij Lesbos 's nachts open, schat ik in. Turkije heeft Europa laten weten dat er nog drie miljoen vluchtelingen voor de reis naar Europa klaarstaan. In het Turkse, naar believen veranderbare, Potemkin-landschap geen vrolijk zwaaiende boeren, maar vluchtelingen in bootjes. Overdag plaatst Turkije het decor van de lieflijke, lege zee, 's nachts wordt die 'werkelijkheid' ingeruild voor de versie waarin dit jaar al meer dan drieduizend mensen verdronken. ■

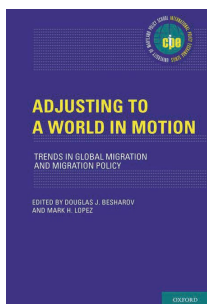
SIGNALERINGEN

The Political Impossibility of Modern Counterinsurgency

Strategic Problems, Puzzles and Paradoxes
Door M.L.R. Smith en David Martin Jones
New York (Columbia University Press) 2015
272 blz.
ISBN 9780231170000
€ 40,-

Is *counterinsurgency* (COIN) een strategie, doctrine, theorie of een militaire praktijk? Of eigenlijk iets heel anders? Die vraag stellen de auteurs van *The Political Impossibility of Modern Counterinsurgency* en zij zoeken het antwoord door methoden en uitkomsten van COIN over langere tijd te vergelijken. Hoewel COIN het dominante paradigma in het hedendaagse westerse strategische denken lijkt te zijn, is het volgens de auteurs geen concept dat de gehoopte blijvende effecten kan sorteren in samenlevingen waar opstanden heersen en waar het Westen de politieke dimensies van de gewapende strijd niet volledig begrijpt. Daarmee zou COIN niets anders zijn dan een misplaatst ideologisch geloof in modernisering.

Adjusting to a World in Motion

Trends in Global Migration and Migration Policy
Door Douglas J. Besharov en Mark H. Lopez (red.)
New York (Oxford University Press) 2015
448 blz.
ISBN 9780190211394
€ 71,-

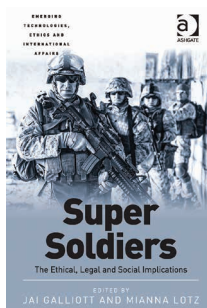
Grootschalige migratiestromen zijn niet alleen het gevolg van crises, maar bestaan structureel en hebben behalve economische en culturele consequenties invloed op de buitenlandse en veiligheids-politiek van landen. Met 215 miljoen mensen die buiten hun geboorteland wonen heeft de migratie zelfs een nieuw wereldwijd hoogtepunt bereikt, aldus experts in *Adjusting to a World in Motion*. In de bundel buigen zij zich over de vraag welk beleid landen ontwikkelen die migranten opnemen en hoe zij dat toepassen, onder meer in het kader van de Europese Unie. Tevens besteden zij aandacht aan de uitwerking van migratie op landen waar mensen op grote schaal vertrekken.

The Secret War

Spies, Codes and Guerrillas 1939-1945
Door Max Hastings
Londen (HarperCollins) 2015
640 blz.
ISBN 9780007503919
€ 23,-

In *The Secret War* onderzoekt Max Hastings de spionage- en inlichtingendiensten van de strijdende partijen in de Tweede Wereldoorlog. Aan de hand van Duitse, Britse, Amerikaanse en Japanse bronnen beschrijft hij acties van inlichtingenmedewerkers die van invloed waren op het verloop van de oorlog. Daarnaast gaat Hastings diep in op spionageoperaties van de Sovjet-Unie, het land dat alle andere qua omvang van het inlichtingenwerk overtrof. Door in te zoomen op specifieke spionnen en hun omstandigheden te beschrijven geeft de auteur de operaties een menselijk gezicht. Het boek behandelt ook de Britse operatie Ultra, die leidde tot het kraken van de Duitse codeermachine Enigma.

Super Soldiers

The Ethical, Legal and Social Implications
Door Jai Galliot en Mianna Lotz (red.)
Farnham (Ashgate) 2015
194 blz.
ISBN 9781472432957
€ 73,-

Vanwege de complexiteit en dynamiek van moderne en technologisch hoogstaande militaire operaties is het meer dan ooit noodzakelijk dat militairen fysiek, mentaal en intellectueel zo getraind zijn dat ze onder extreme omstandigheden kunnen volharden. Sommige landen lijken zelfs te jagen op het Spartaanse ideaal, maar moeten zich realiseren dat er ook morele, juridische en sociale vraagstukken spelen rond het 'creëren' van de militair van de 21ste eeuw, aldus deskundigen in de bundel *Super Soldiers*. Vanuit meerdere disciplines analyseren de auteurs *military human enhancement* en zij proberen de gevolgen in kaart te brengen voor de *enhanced warfighters* zelf, maar ook voor krijgsmachten.

Masteropleiding Military Strategic Studies aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen verzorgt de master Military Strategic Studies, een erkende en geaccrediteerde Engelstalige wetenschappelijke opleiding. Belangstellenden kunnen nu al reageren voor de master die start in 2016.

De brede master bestudeert de rol van krijgsmachten in de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken en bestaat uit vier verplichte courses. Daarnaast dient men een keuze te maken uit één van de drie afstudeerrichtingen (tracks), namelijk War Studies, Intelligence & Security of Military Management & Logistics. De tracks worden gecombineerd met een elective. Het volgen van één of meer losse courses (elk 5 EC) is ook mogelijk.

Inhoud

De master geeft inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten en operaties, zoals Iraqi Freedom, Allied Force (Kosovo) en Afghanistan. Ook etnische conflicten en burgeroorlogen, zoals op de Balkan, komen aan bod. De student verdiept zich in politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming en de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek van defensieorganisaties en de positie van krijgsmachten in moderne westerse maatschappijen.

Doelgroep

De tweejarige modulaire master heeft een omvang van 60 EC en is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding (of lang model KMA en KIM) en – voor militairen – circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met minimaal een (relevante) bacheloropleiding zich aanmelden.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over de inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. De inschrijving voor de master MSS Class 2016 loopt van 1 februari tot en met 30 april. Belangstellenden kunnen nu al mailen naar: master.mss@mindef.nl.

